

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Методичні вказівки

**до практичних занять для денної форми навчання
з дисципліни «Економічна теорія»
Напрямок підготовки - «Гідрометеорологія»**

Курс – 3
Семестр – VI
Лекції – 15 годин
Практичні заняття – 15 годин

„Затверджено”
на засіданні кафедри
економіки природокористування
Протокол № ___ від ___ 2016 __р.
Зав.кафедри Губанова О.Р.

Одеса 2016

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Методичні вказівки

**до практичних занять для денної форми навчання
з дисципліни «Економічна теорія»
Напрямок підготовки - «Гідрометеорологія»**

„Затверджено”
на засіданні кафедри
економіки природокористування

Протокол №__ від ____ 2016__ р.
Зав.кафедри Губанова О.Р.

Одеса 2016

Зміст	3
Передмова	6
Загальна частина	7
Тема 1. Зміст економічної науки та її значення в житті окремої людини.	8
1.Предмет економічної науки.	
2.Функції та методи економічної теорії.	
3.Значення економічної науки.	
Тема 2. Основні види потреб та споживчих благ їх характеристика. Сутність закону зростання потреб.	10
1.Сутність і класифікація потреб.	
2.Характеристика споживчих благ.	
3.Безмежність потреб.	
Тема 3.Фактори виробництва та його основні елементи.	12
1.Виробництво — процес, який постійно повторюється.	
2.Фактори виробництва.	
3.Ефективність виробництва.	
Тема 4.Обмеженість економічних ресурсів та безмежність потреб. Сутність альтернативної вартості.	15
1.Види економічних ресурсів і їхня обмеженість.	
2.Проблема вибору в економіці.	
3.Альтернативна вартість.	
Тема 5.Форми власності та організаційні типи підприємств.	18
1.Власність як економічна категорія. Форми власності.	
2.Роздержавлення і приватизація.	
3.Організаційні типи підприємств.	
Тема 6.Історія виникнення грошей, їх сутність та функції.	23
1.Причини виникнення грошей.	
2.Функції грошей. Сучасні гроші.	
3.Закон грошового обігу.	
Тема 7.Риси ринкової економіки та основні принципи її функціонування.	26
1.Суть і принципи ринкової економіки.	
2.Головні економічні суб'єкти ринку.	
3.Ринковий кругообіг.	
Тема 8. Основні функції ринку. Сутність та види.	29
1.Сутність ринку.	
2.Види ринку.	
3.Функції ринку.	
Тема 9. Закон попиту. Крив попиту та нецінові чинники.	32
1.Сутність і закон попиту.	

2.Крива попиту.

3.Фактори, що впливають на попит.

Тема 10. Характеристика закону пропозиції. Крива пропозиції та нецінові чинники. 35

1.Сутність і закон пропозиції.

2.Крива пропозиції.

3.Фактори, що впливають на пропозицію.

Тема 11. Формування ціни ринкової рівноваги в умовах різних видів конкуренції. 38

1.Сутність конкуренції та її значення у ринковій економіці.

2.Досконала та недосконала конкуренція. Чиста монополія. Олігополія.

3. Ринкова рівновага попиту та пропозиції.

Тема 12. Економічна сутність ціни та методи ціноутворення в умовах ринкових відносин. 41

1.Визначення ціни і ціноутворення. Класифікація цін.

2.Функції та види цін.

3.Структура роздрібною ціни та ціноутворення, як процес формування цін на товари і послуги.

Тема 13.Види доходів та витрат. Сутність та роль прибутку в ринковій економіці. 45

1.Форми доходів у ринковій економіці.

2.Структура економічних витрат.

3.Бухгалтерський і економічний прибуток. Функції прибутку.

Тема 14. Форми оплати праці та способи стимулювання підвищення ефективності праці. 48

1. Номінальна і реальна зарплата.

2. Погодинна і відрядна оплата праці.

3. Стимулювання праці.

Тема 15. Рента та її види. Земельна рента та ціна землі. 51

1. Що таке земельна рента.

2. Як підрахувати ціну землі.

3. Рента - це особливий вид стійкого доходу.

Тема 16. Сутність безробіття. Причини та типи безробіття.Соціально-економічні наслідки. 54

1.Сутність, причини і типи безробіття.

2.Фактичний і природний рівень безробіття.

3.Соціально-економічні наслідки безробіття.

Тема 17.Сутність, причини та рівень інфляції. Соціально-економічні наслідки. 57

1.Сутність та типи інфляції.

2.Розрахунок рівня інфляції.

3.Економічні та соціальні наслідки інфляції.

Тема 18.Способи розрахунку ВВП.Номінальний та реальний ВВП.60

1.Основні показники економічного розвитку.	
2.Номінальний і реальний ВВП (ВВП).	
3.Методи розрахунку: витрат, доходів, виробничий.	
Тема 19.Циклічність як форма руху економіки. Фази ділового циклу.	63
1.Діловий цикл і його структура.	
2.Фази ділового циклу.	
3.Теорії ділових циклів.	
Тема 20. Сутність поняття податки, бюджет та методи подолання бюджетного дефіциту.	66
1.Податки та їх види.	
2.Види бюджету.	
3.Що таке бюджетний дефіцит і бюджетний профіцит.	
Тема 21.Сутність і форми міжнародних економічних відносин.	69
1.Сучасні міжнародні економічні відносини.	
2.Міжнародна торгівля.	
3.Міжнародне підприємництво та об'єктивні умови його появи.	
Тема 22. Міжнародна економіка та глобалізація.	71
1.Що таке торговий і платіжний баланс.	
2.Міжнародна валютна система	
3.Сутність глобалізації економіки.	
Список використаної літератури	75

Передмова

Для того, щоб мати якомога повніше уявлення про будову матеріального світу товарів та послуг, знати, як діють економічні закони і закономірності в реальній господарській практиці, слід використовувати економічну політику як важливий чинник розвитку економіки.

У сучасних умовах це дасть можливість свідомо і об'єктивно оцінювати цінову політику уряду, його дії щодо подолання економічної кризи, пом'якшення інфляції, скорочення безробіття, зростання реальних доходів населення.

Діяльність кожного підприємства чи підприємця має ґрунтуватися на виваженій стратегії господарювання, що заснована на глибокому знанні «Економічної теорії». Лише за таких умов економіка України набуде рис соціально - орієнтованої моделі.

Ретельне вивчення «Економічної теорії» студентами сприятиме формування у них економічного мислення, що відповідає специфіці соціально-економічного життя нашої країни і водночас їх понятійний апарат не відрізнятиметься від стандартів світової науки. Це дасть змогу з нових світоглядних, концептуальних позицій усвідомлювати існуючі та гіпотетичні суперечності економічного життя, використовувати їх у господарській практиці.

У центрі уваги запропонованих методичних вказівок перебувають передусім процеси сучасної ринкової економіки: розвиток підприємництва; механізм дії конкуренції та ціноутворення; прибуток та витрати виробництва підприємства; аналіз явищ, що протидіють розвитку національної економіки, зокрема інфляції та безробіття, державного боргу і валютної кризи, конкуренції та монополізму; дослідження економічних шляхів збереження навколишнього середовища і на цій основі підвищення життєвого рівня населення.

Сьогодні у розвиненому суспільстві ці складні соціально-економічні проблеми вирішуються все раціональніше, завдяки використанню досягнень сучасної економічної науки.

Виклад матеріалу у цих методичних вказівках ґрунтується на використанні досягнень світової економічної науки, сучасній практиці ринкової трансформації в Україні, а також на узагальненому досвіді перехідного періоду в інших постсоціалістичних країнах. Повною мірою враховано особливості структури народного господарства, гео економічне і геополітичне положення України, соціально-психологічні та історичні особливості її населення.

Сподіваємося, що вивчення цього курсу стане першим кроком на шляху опанування економіки, стимулом для проникнення у глибини економічного розвитку, сприятиме економічному піднесенню нашої країни, виведенню її на рівень сучасної цивілізації.

Загальна частина

Методичні вказівки призначені для надання допомоги студентам спеціальності «Гідрометеорологія» при підготовці до практичних занять з вивчення теоретичного матеріалу з дисципліни «Економічна теорія». Методичні вказівки представлені по окремим темам робочої програми які виносяться на практичні заняття. Вони визначають основні теоретичні положення, якими повинен оволодіти студент.

Ціль методичних вказівок: поглиблення теоретичних знань у процесі самостійного вивчення дисципліни студентом і придбання практичних навичок для рішення конкретних задач та економічної оцінки запропонованих ситуацій.

Мета методичних вказівок допомогти студентам при підготовці до практичних занять.

В методичних вказівках наведено основні теоретичні відомості по кожній з тем, надано розрахунки типових задач, винесені основні поняття і терміни та представлені тестові завдання.

При підготовці до практичних занять студенту необхідно ознайомитися з основними теоретичними відомостями по темі, знати основні поняття та терміни, розглянути рішення типових задач. Після виконання практичних завдань в аудиторії студент повинен виконати подібні задачі.

Метою даних методичних рекомендацій є прагнення допомогти студенту в його практичному вивченні «Економічної теорії», показати зв'язок дисципліни з його майбутньою спеціальністю. Розтавити пріоритети соціально-економічного розвитку суспільства і знайти пошук найбільш ефективних шляхів досягнення поставлених цілей.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

Знати:

- Загальні основи економічного розвитку суспільства;
- Теорію функціонування національної ринкової економіки;
- Світову економічну систему;
- Глобалізацію економіки та ін.

Уміти:

- Використовувати свої знання для аналізу конкретних процесів, що мають місце в державі та підлеглому колективі;
- Вміти на ґрунті вивчення курсу ефективніше реалізувати свою спеціальність;
- Краще орієнтуватися в економічному житті, у виборі місця майбутньої роботи, повніше реалізувати свої здібності;
- Ефективніше використовувати набуті знання на практиці.

Бути ознайомленими:

- З новітніми підходами в характеристиці економічних процесів в умовах широкого використання комп'ютерних систем;

- З критичним аналізом догматичних та релятивістських поглядів на зміст, форми і методи економічних перетворень в країні та ін.

Тема 1. Зміст економічної науки та її значення в житті окремої людини.

Мета роботи:

1. Предмет економічної науки.
2. Функції та методи економічної теорії.
3. Значення економічної науки.

Загальні відомості

Економічне мислення виникло на ранніх стадіях розвитку людського суспільства. Його формування пов'язане з об'єктивною необхідністю у пізнанні мотивів діяльності людини, законів господарського життя. Ще в давнину люди намагалися знайти відповіді на питання: як наживати майно, які є джерела багатства. Спочатку економіка вважалася наукою про ведення домашнього господарства (від грец. *ойкос* — будинок, господарство, *номос* — правило, закон), що знайшло відображення у вченні давньогрецького вченого Аристотеля про справедливість (IV ст. до н. е.). З розвитком людського суспільства змінювалися уявлення про предмет економічної науки. У визначенні предмета сучасної економічної науки знаходиться відображення основна проблема, яка виникає перед будь-якою економічною системою, проблема альтернативного вибору. Жодне суспільство не в змозі задовольнити безмежні людські потреби в товарах і послугах за допомогою наявних обмежених економічних ресурсів. **Сучасна економічна теорія** — наука, що вивчає раціональні методи використання обмежених ресурсів у процесі задоволення зростаючих потреб людини.

Щоб розкрити значення економічної науки в житті суспільства й окремої людини, розглянемо основні функції економічної теорії.

Пізнавальна функція виявляється у вивченні процесів економічного життя суспільства, поясненні закономірностей їхнього розвитку. Вивчаючи закони розвитку економіки, причини тих чи інших економічних явищ, можна уникнути багатьох помилок, краще використовувати свої гроші, уміння, навички.

Здобуті економічні знання людина застосовує в різних сферах практичної діяльності, при вирішенні побутових і виробничих проблем. Як споживач вона керується ними, вибираючи більш вигідний спосіб використання своїх доходів, сферу зайнятості, з'ясовуючи суть проблем безробіття, інфляції, орієнтуючись у діяльності різних ринкових установ: банків, страхових, трастових компаній, акціонерних товариств, прагнучи уберегти свої заощадження від знецінювання.

Як підприємець людина здійснює господарську політику,

прогнозуючи розвиток своєї діяльності, приймаючи конкретні господарські рішення відповідно до об'єктивних законів економіки. У цьому виявляється *практична, або прагматична функція* економічної науки. Маючи уявлення про суть економічних законів і явищ, людина може свідомо діяти під час виборчих кампаній і референдумів.

У формуванні економічного способу мислення полягає *психологічна функція* економічної теорії. А це особливо важливо для людини — бути психологічно підготовленою до змін в економіці, житті, соціальному статусі в умовах ринкової економічної системи, до формування вільних ринкових відносин. Крім того, економічна теорія є *методологічною основою* конкретних економічних дисциплін — фінансів, статистики, аналізу тощо.

Поняття і терміни: *економічна теорія, ринкова економіка, методи, обмеженість ресурсів, альтернативний вибір.*

Завдання до Теми 1

Розв'язати тестові завдання

1. Яке з визначень точніше передає сутність предмета економічної теорії?

- А. наука про суспільство на різних стадіях його розвитку;
- Б. наука про відносини у суспільстві з приводу раціонального використання обмежених ресурсів;
- В. наука про управління підприємствами для досягнення максимального прибутку.

2. Головне завдання підприємства полягає у:

- А. задоволенні потреб ринку з метою одержання прибутку;
- Б. ефективному використанні основних фондів і оборотних засобів;
- В. підвищенні продуктивності праці й ефективному використанні системи мотивації праці;
- Г. підвищенні якості продукції, що випускається.

3. Крива попиту зрушується ліворуч, якщо:

- А. знизиться ціна товару-субституту;
- Б. товар стане більш модним;
- В. зростуть доходи споживачів;
- Г. знизиться ціна товару-комплементу;

4. Постійні витрати фірми - це:

- А. витрати, які мають місце навіть тоді, коли фірма нічого не виробляє;
- Б. витрати на ресурси за цінами, що діяли на момент їх придбання;
- В. неявні витрати виробництва;
- Г. витрати на придбання сировини за завчасно фіксованими цінами

5. Зі зниженням цін ресурсів, що застосовуються у виробництві товару, крива його пропонування:

- А. зміститься вниз і праворуч;
- Б. зміститься вгору і ліворуч;
- В. залишиться незмінною;
- Г. пропонування товару не залежить від ціни ресурсів.

6. Заробітна плата — це:

- А. новостворена кожним робітником вартість у грошовій формі, що виділяється державою для їх особистого споживання;
- Б. сукупність матеріальних благ і послуг, отриманих із суспільних фондів споживання;
- В. абсолютна сума грошових засобів, отриманих працівниками пропорційно до

кількості і якості їхньої праці;

Г. грошова винагорода, яку за трудовим договором власник виплачує працівникові за виконану ним роботу.

7. Назвіть чинники, які впливають на величину виручки від реалізації продукції:

А .обсяг виробництва та якість продукції;

Б . стан основних фондів;

В. вартість майна підприємства;

Г. орендна плата.

8. Що вивчає макроекономіка?

А. закономірності розвитку промислового виробництва.

Б .умови економічного зростання країни.

В. закономірності функціонування національної економіки.

Г. економічну політику держави.

9. До складу ВВП, який обчислюється за методом доходів, належить:

А . змішаний дохід та чисті неприбуткові податки.

Б .чистий експорт.

В. валові внутрішні інвестиції.

10. Офіційний рівень безробіття визначається як відношення числа безробітних до:

А. числа зайнятих;

Б .чисельності працездатного населення;

В .чисельності робочої сили;

Г .загальної чисельності населення.

Тема 2. Основні види потреб та споживчих благ їх характеристика. Сутність закону зростання потреб.

Мета роботи:

1. Сутність і класифікація потреб.

2. Характеристика споживчих благ.

3. Безмежність потреб.

Загальні відомості

Головною рушійною силою економічного розвитку і розвитку цивілізації взагалі є різноманітність потреб людини. *Потреби* — те, без чого людина не може обійтись у своєму житті, бажання володіти чим-небудь, що приносить їй задоволення.

Американський соціолог Абрахам Маслоу представив розвиток цивілізації як розвиток залежних одна від одної потреб у вигляді піраміди потреб. Кожна наступна стадія потреб може задовольнятися, якщо на попередній стадії забезпечено задоволення потреб хоча б у мінімальному обсязі. Фізіологічні потреби в їжі, одязі, продовженні роду є фундаментальними, базовими, але в той же час і

нижчими, заземленими. Людину формують саме соціальні потреби.

Потреби можна класифікувати за різними критеріями. Наприклад, *за суб'єктами* вони бувають індивідуальні, групові, колективні, суспільні; *за об'єктами* — матеріальні й духовні; *за термінами реалізації* — поточні, перспективні.

Засобом задоволення потреб є *блага*. Блага, призначені для задоволення особистих потреб, називаються споживчими. Усі блага поділяються на економічні й неекономічні. *Економічні блага* - блага, є об'єктом чи результатом економічної діяльності, а отже, що існують в обмеженій кількості порівняно з потребами, які вони задовольняють (наприклад, автомобіль, хліб, одяг). *Неекономічні блага* (дарові) надаються людині в готовому вигляді природою (повітря, вода, гриби в лісі). Найбільш поширений розподіл благ на матеріальні і нематеріальні. *Матеріальні блага* — блага, що мають матеріальну форму чи природу (земля, повітря, будинки, продукти). *Нематеріальні блага* матеріальної форми не мають, впливають на розвиток здібностей, творчості людини і створюються в невиробничій сфері (мистецтво, музеї, театр).

Ще один аспект аналізу благ — розподіл їх на речі й послуги. *Річ (товар)* — кінцевий результат діяльності людини, відчутне благо, яке можна відокремити від його виробника — людини, пересувати, зважувати, зберігати, упаковувати тощо. *Послуги* — це процес діяльності людини. Перелічених вище властивостей речей послуги не мають (транспортні послуги, послуги охорони здоров'я тощо).

Серед благ можна виділити *блага-субститути* — замітники, що задовольняють одну й ту саму потребу (кава і чай, панчохи і гольфи), а також *комплементарні* — взаємодоповнюючі блага (фотоапарат і фотоплівка, ліхтарик і батарейка).

Потреби людини в різних благах безмежні й мають тенденцію до зростання, оскільки вони знову й знову відновлюються. Виробництво і розвиток суспільства, задовольняючи одні потреби, викликають до життя нові, до того ж фантазія людини, як і процес удосконалювання людської особистості, безмежні. Закон зростання потреб означає не тільки появу все нових і нових потреб, але також зміну і вдосконалювання їхньої структури.

Поняття і терміни: *потреби, економічні блага, послуги, закон зростання потреб*.

Завдання до Теми 2

Розв'язати тестові завдання

1. Стейкі, суттєві, постійно повторювані зв'язки між економічними явищами - це:

- А. економічні закони;
- Б. економічні категорії;
- В. поняття;
- Г. економічна політика.

2. Підприємством, заснованим на власності громади адміністративно -

територіальної одиниці, є:

- А . змішане;
- Б .казенне;
- В. комунальне;
- Г . державне.

3.Якщо на ринку певного товару одночасно зростуть попит і пропонування, то:

- А. рівноважна кількість збільшиться, але вплив на рівноважну ціну невизначений.
- Б. рівноважна ціна та рівноважна кількість не зміняться;
- В .рівноважна ціна зросте, але вплив на рівноважну кількість невизначений;
- Г. рівноважна ціна та рівноважна кількість зростуть;

4.Товар вважається нижчим, якщо попит на нього:

- А . зменшується зі зростанням доходів споживачів;
- Б . зростає з підвищенням ціни товару-замінника,
- В .зростає зі зростанням доходів споживачів,
- Г. скорочується з підвищенням ціни товару-доповнювача.

5.Якщо ринкова ціна нижча за рівноважну, то:

- А. виникає дефіцит товару;
- Б. з'являється надлишок товару;
- В. знижується ціна ресурсів;
- Г. у галузь увійдуть нові фірми.

6.Додаткова заробітна плата визначається у процентах від:

- А. основної заробітної плати;
- Б. премій;
- В. суми основної заробітної плати і премій;
- Г .цільових витрат.

7.Балансовий прибуток включає:

- А . додатковий продукт у грошовому вираженні;
- Б. чистий дохід підприємства у грошовій формі;
- В. першочергові платежі до бюджету, доходи і збитки від позареалізаційної діяльності підприємства.

8.У період депресії найбільше скорочується:

- А. рівень зарплати.
- Б. рівень цін.
- В. обсяг виробництва.
- Г .державні закупівлі товарів і послуг.

9.Якщо працівник втратив роботу у зв'язку зі скороченням обсягу виробництва, то виникає безробіття:

- А. природне.
- Б.циклічне.
- В. структурне.
- Г. фрикційне.

10.Впровадження нових технологій привело до скорочення 15% робітників, зайнятих ручною працею. Внаслідок цього зріс рівень:

- А . циклічного безробіття;
- Б. фрикційного безробіття;
- В .структурного безробіття;
- Г . сезонного безробіття.

Тема 3.Фактори виробництва та його основні елементи.

Мета роботи:

- 1.Виробництво — процес, який постійно повторюється.

2.Фактори виробництва.

3.Ефективність виробництва.

Загальні відомості

Економічна теорія розглядає виробництво в широкому і вузькому значенні. У вузькому значенні *виробництво* — це процес створення благ, необхідних для задоволення різноманітних потреб людини. Оскільки природа не надає людині всіх необхідних їй благ, їх потрібно виробляти. А оскільки людина не може перестати споживати, то процес виробництва постійно відновлюється. *Виробництво в широкому значенні* розглядається як процес, що безупинно відновлюється, являє собою суспільне відтворення, що включає не тільки безпосереднє виробництво, але й розподіл, обмін і споживання створених благ.

У процесі виробництва беруть участь особисті й речові фактори. *Особистий, або суб'єктивний, фактор* представлений робочою силою і підприємницькою здібністю. *Речовий фактор* — це засоби виробництва, що включають предмети праці й засоби праці. *Предмети праці* — те, на що спрямована діяльність людини, те, що піддається обробці (природна речовина, сировина). *Засоби праці* — матеріальні речі, за допомогою яких люди створюють необхідні блага (інструменти, устаткування, будинки), а також природні умови виробництва (наприклад, вітер).

У процесі виробництва всі ці фактори поєднуються за допомогою технології. *Процес суспільного виробництва* — це процес створення прямих і непрямих благ. *Прямі блага* — блага, необхідні для задоволення потреб безпосередньо споживачів. До них належать різноманітні речі (товари) і особисті послуги. *Непрямі блага* — блага, необхідні для задоволення потреб виробників. Це засоби виробництва і комерційні послуги. Наприклад, зубна щітка — це пряме благо, товар. Тролейбус — непряме благо, засіб виробництва, а от проїзд у тролейбусі — це особиста послуга, а значить, пряме благо. Приклад комерційної послуги — перевезення вантажів.

Процес виробництва можна розглядати і як процес створення індивідуальних і суспільних благ. *Індивідуальні блага* — подільні блага, доступні індивідуальному покупцеві, що піддаються принципу виключення і конкуренції (не можеш чи не бажаєш заплатити за дане благо — виключаєшся з числа його одержувачів). *Суспільні блага* — неподільні блага, для яких характерні невиключеність і неконкурентність. Відокремити споживачів суспільних благ платників від неплатників неможливо: блага, які споживають одні, залишаються доступними і для інших. Прикладом індивідуального блага можуть бути окуляри, проїзд у метро, прикладом суспільного — квіти на клумбі, світлофор, маяк, освітлення вулиць. Розрізняють *матеріальне і нематеріальне виробництво*. Перше включає виробництво матеріальних благ і послуг (промисловість, сільське господарство, будівництво).

Нематеріальне виробництво пов'язане зі створенням духовних, моральних та інших цінностей (охорона здоров'я, культура, наука, мистецтво).

У структурі сучасного виробництва особливо виділяється *інфраструктура* — сукупність видів організацій та інститутів, що діють у межах особливих ринків і забезпечують загальні умови виробництва і життєдіяльності людей. До неї належать біржі, ярмарки, аукціони, брокерські, страхові, аудиторські фірми, банки та ін.

Поняття і терміни: *виробництво, робоча сила, підприємницькі здібності, засоби виробництва, прями й непрямі блага, індивідуальні її суспільні блага, матеріальне і нематеріальне виробництво, інфраструктура.*

Завдання до Теми 3

Розв'язати тестові завдання

1.Хто першим ввів в користування термін “політична економія”?

- А .Ф. Кене;
- Б .А. Монкретьєн;
- В . А. Сміт;
- Г .У. Петті;
- Д . Арістотель.

2.Підприємства, в яких працює більше 1000 осіб, називають:

- А . малими;
- Б . великими;
- В . виробничими;
- Г . середніми.

3.Правильно сформулюйте закон пропозицій:

- А . кількість пропонованого товару збільшується з підвищенням ціни за його одиницю та зменшується з її зниженням;
- Б . кількість пропонованого товару зменшується з підвищенням ціни за його одиницю та збільшується з її зниженнями;
- В . кількість пропонованого товару змінюється прямо пропорційно зміні ціни за його одиницю.

4.Економічні витрати - це:

- А . витрати, що дорівнюють сумі доходів, яку повинні одержати всі власники ресурсів при найбільш вигідному з можливих способів їх використання;
- Б . фактична сума оплачених ресурсів;
- В . сукупні видатки підприємця, пов'язані з виробництвом продукції;
- Г . альтернативні витрати використання ресурсів, що належать власникам фірм.

5.Яке визначення сутності попиту правильне?

- А . попит — це потреба в наявних на ринку товарах і послугах;
- Б . попит — це потреба у формі певної кількості грошей;
- В . попит - це прагнення різних суб'єктів придбати виготовлені виробниками товари.

6.Розмір преміальних доплат робітникам визначається у процентах від:

- А . додаткової заробітної плати;
- Б . сум основної та додаткової заробітної плати;
- В . заводських витрат;
- Г . цехових витрат;

Д . тарифної заробітної плати.

7.Основними шляхами збільшення прибутку на промисловому підприємстві є:

А .підвищення продуктивності праці;

Б .зростання виробництва і реалізації продукції;

В . зниження собівартості продукції та поліпшення якості продукції;

Г .розширення асортименту;

8.Сукупний попит — це:

А . обсяг номінального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

Б . обсяг реального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

В .обсяг потенційного ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

9.Які наслідки викликає інфляція в економіці країни?

А .зниження реальних доходів на душу населення.

Б . підвищення інвестиційної активності.

В . підвищення курсу національної валюти.

10. В країні повна зайнятість існує за умов:

А . державного регулювання ринку праці;

Б . відсутності циклічного безробіття;

В . раціонального використання робочої сили;

Г . відсутності безробіття.

Тема 4.Обмеженість економічних ресурсів та безмежність потреб. Сутність альтернативної вартості.

Мета роботи:

1.Види економічних ресурсів і їхня обмеженість.

2.Проблема вибору в економіці.

3.Альтернативна вартість.

Загальні відомості

Для здійснення господарської діяльності необхідні економічні ресурси. Важливе місце серед них посідають *виробничі ресурси*, що безпосередньо беруть участь у процесі виробництва благ і послуг. Вони поділяються на кілька видів.

1) *Природні ресурси* — ресурси, дані людині природою в натуральному вигляді, у тому числі:

- тваринні ресурси (вівці, соболь та ін.);
- рослинні (дерева, льон та ін.);
- мінеральні (сіль, дорогоцінні метали та ін.);
- паливні (вугілля, газ, нафта та ін.);
- інші (повітря, вода, земля, вітер, кліматичні умови).

2) *Капітальні ресурси* — інвестиційні ресурси, речі, створені людьми і багаторазово використовувані у виробництві (інструменти, машини, будинки).

3) *Трудові ресурси* — сукупність фізичних і розумових здібностей людей, що застосовуються у виробництві.

4) *Підприємницька здатність* — специфічні здібності людини, яка бере на себе ініціативу поєднання ресурсів у єдиному процесі виробництва, задачу прийняття рішень, новаторство, здатна піти на ризик заради одержання прибутку.

До **економічних ресурсів** належать також фінансові ресурси (гроші), інформаційні ресурси.

На відміну від безмежних потреб, економічні ресурси обмежені, рідкісні, їх недостатньо для задоволення зростаючих потреб. З якісної точки зору така обмеженість — це ступінь задоволення потреб, що математично визначається як виражене у відсотках відношення наявної кількості ресурсів до потреби в них. З кількісної точки зору розрізняють абсолютну і відносну обмеженість ресурсів. Абсолютно обмежений ресурс, що взагалі не відтворюється або відтворюється у відносно тривалий час (нафта, вугілля і т. п.). Відносно обмеженими є ресурси, поновлювані протягом короткого періоду часу (капітальні, інформаційні та ін.).

Оскільки існує проблема невідповідності між обмеженими ресурсами і безмежними потребами, люди, підприємства і країни в цілому змушені удаватися до альтернативного вибору: на досягнення яких цілей варто спрямувати наявні ресурси, а від чого відмовитися.

Альтернативний вибір ґрунтується на таких принципах:

- а) максимізація вигоди при однакових витратах;
- б) мінімізація витрат при однаковій вигоді;
- в) багатофакторний порівняльний аналіз (сітка ухвалення рішення).

При здійсненні альтернативного вибору необхідно правильно і конкретно визначити суть проблеми (з урахуванням мети, якої потрібно досягти, і наявних ресурсів) і альтернативи (можливі варіанти розв'язання проблеми).

Використовуючи наявні економічні ресурси для виробництва даних благ, ми відмовляємося від використання їх з іншою метою, а отже, від виробництва інших благ. Таким чином, будь-яке прийняте рішення має «ціну вибору». *Альтернативна вартість* — найбільш пріоритетний варіант використання ресурсів серед інших розглянутих, котрий ми відкинули заради обраного розв'язання. Іншими словами, це якась кількість іншого блага, від виробництва якого ми змушені відмовитися заради виробництва даного блага.

Ми завжди чинимо раціонально, вибираючи той варіант, альтернативна вартість якого мінімальна.

Поняття і терміни: *виробничі ресурси, обмеженість ресурсів, безмежність потреб, альтернативний вибір, альтернативна вартість.*

Приклад розрахунку типового завдання №1

У таблиці представлено виробничі можливості випуску спідниць і суконь.

Можливі комбінації	Сукні	Спідниці
А	0	10
Б	1	9
В	2	7
Г	3	4
Д	4	0

Обчисліть альтернативні витрати виробництва однієї сукні. Визначте загальні витрати на виробництво трьох суконь.

Методика розв'язання задачі:

Розрахуємо альтернативні витрати виробництва однієї сукні:

Можливі комбінації	Сукні	Спідниці	Альтернативні витрати
А	0	10	—
Б	1	9	$10 - 9 = 1$ спідниця
В	2	7	$9 - 7 = 2$ спідниці
Г	3	4	$7 - 4 = 3$ спідниці
Д	4	0	$4 - 0 = 4$ спідниці

Визначимо загальні витрати на виробництво трьох суконь: $1 + 2 + 3 = 6$ (спідниць).

Завдання до Теми 4

Розв'язати тестові завдання

1.Визначити, що вивчає економічна теорія.

- А .безпосередній процес виробництва на тому чи іншому підприємстві;
- Б .економічні виробничі відносини, які складаються між людьми в процесі виробництва, обміну і споживання матеріальних благ,
- В . наука про управління підприємством для досягнення максимального прибутку.

2.За формою власності не буває підприємств:

- А .приватних;
- Б . державних;
- В.казенних;
- Г .родинних.

3.Постійні витрати фірми - це:

- А .витрати, які мають місце навіть тоді, коли фірма нічого не виробляє;
- Б . витрати на ресурси за цінами, що діяли на момент їх придбання;
- В . неявні витрати виробництва;
- Г . витрати на придбання сировини за завчасно фіксованими цінами

4.Економічний прибуток фірми менший за бухгалтерський на:

- А . суму альтернативної вартості власних ресурсів фірми;
- Б .суму амортизації;
- В .суму постійних витрат фірми;
- Г . на суму змінних витрат фірми.

5.Якщо два товари є взаємозамінниками, то підвищення ціни одного призведе до:

- А .зростання попиту на інший;
- Б .зростання обсягу попиту на інший;
- В . скорочення попиту на інший;
- Г .скорочення обсягу попиту на інший.

6.Заробітна плата регулюється за:

- А. рівнем кваліфікації робітника та шкідливістю виробництва;
- Б.складністю роботи;
- В.національними особливостями;

7.Прибуток від реалізації продукції — це:

- А. виручка від підприємницької діяльності;
- Б. дохід від підприємницької діяльності;
- В. виручка від реалізації продукції за мінусом повної собівартості;
- Г. додатковий продукт у грошовому вираженні;

8.Валовий внутрішній продукт (ВВП) — це:

- А.сума всіх кінцевих товарів і послуг.
- Б. сума всіх реалізованих товарів і послуг.
- В.сума всіх вироблених товарів і послуг.
- Г.сукупна ринкова вартість кінцевої продукції та послуг, що вироблені резидентами країни за рік.

9.Сукупна пропозиція — це:

- А. обсяг реального ВВП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.
- Б. обсяг потенційного ВВП, який економіка пропонує для експорту з метою отримання доходу.
- В.обсяг номінального ЧНП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.
- Г.обсяг прогнозного ВВП, який економіка планує виробити.

10.Природний рівень безробіття відрізняється від фактичного на величину:

- А. циклічного безробіття;
- Б. фрикційного безробіття;
- В. структурного безробіття;
- Г. нічим не відрізняється.

Тема 5.Форми власності та організаційні типи підприємств.

Мета роботи:

- 1.Власність як економічна категорія. Форми власності.
- 2.Роздержавлення і приватизація.
- 3.Організаційні типи підприємств.

Загальні відомості

Власність — це відносини між людьми стосовно привласнення засобів виробництв та матеріальних благ. Ці відносини реалізуються у правах володіння, користування й розпорядження об'єктами власності.

Володіння — фізичне володіння річчю, економічним благом. Це право власника охороняється законом. Законне володіння майном завжди має правову підставу (закон, договір, адміністративний акт).

Користування полягає в праві продуктивно споживати благо для одержання доходу чи особисто споживати його для задоволення власних потреб і інтересів залежно від його призначення. Наприклад, можна

використовувати автомобіль для перевезення людей і вантажів в процесі виробництва або користуватися ним для поїздок своєї родини на відпочинок. Власник може передавати своє майно в користування іншим особам на якийсь час і на певних умовах. Права користування визначаються законом чи іншою правовою підставою (наприклад, заповітом).

Розпорядження — право змінювати присвоєння майна, управляючи ним. Воно здійснюється найчастіше шляхом укладання різних угод (купівлі-продажу, обміну однієї речі на іншу, дарування тощо).

Відносини власності можна представити як два полюси, на одному з яких — приватна власність, на іншому — суспільна власність. Відносини приватної власності ґрунтуються на відособленому присвоєнні факторів і результатів виробництва, суспільної — на суспільному присвоєнні. У реальній дійсності в «чистому вигляді» приватна і суспільна власність зустрічаються рідко. Існують різні варіанти переплетіння рис приватного і суспільного, що втілюються на різноманітних формах власності: державної, кооперативної, пайової, акціонерної. Суб'єктами власності можуть бути фізична особа, юридична особа, держава.

Основний напрямок розвитку відносин власності в Україні на сучасному етапі — це формування багаторівневих відносин, що включають формування всіх форм власності. Суть сучасної економічної реформи полягає в ліквідації монополії держави в усіх ланках системи відносин власності. Це проявляється в роздержавленні — перетворенні державної форми присвоєння на різноманітні інші форми господарювання.

Роздержавлення — це система заходів, спрямованих на усунення монополії держави, скорочення державного сектора і утворення багатоукладної економіки, посилення процесів саморегулювання економіки.

Приватизація — один із заходів роздержавлення, який реалізується в передачі державної власності за плату або безкоштовно в приватну власність.

Підприємство — це самостійний господарський суб'єкт, що має право юридичної особи і здійснює виробничу, науково-дослідну і комерційну діяльність з метою одержання прибутку.

Існують такі *організаційні форми підприємств*: одноосібне володіння, товариство (партнерство), корпорація.

Одноосібне володіння — це організаційно-правова форма підприємства, за якою людина одноосібно володіє і управляє ним, бере на себе весь ризик збитків або отримує весь прибуток.

Переваги одноосібного володіння:

- безпосереднє керування власником;
- невеликі первинні капіталовкладення;

- власник отримує весь прибуток;
- власник може закрити підприємство, коли це необхідно.

Товариство (партнерство) — підприємство, засноване двома чи більшою кількістю співвласників; це форма організації бізнесу, яка об'єднує за домовленістю партнерів з їх фінансовими ресурсами. До даного типу підприємств належать:

1) *Товариство з обмеженою відповідальністю* — товариство, що має статутний фонд, поділений на частки, розмір яких визначено у документах про його заснування. Учасники товариства несуть відповідальність і ризик збитків лише в межах свого внеску.

2) *Товариство з додатковою відповідальністю* — товариство, статутний фонд якого також поділений на частки певних розмірів. Учасники такого товариства відповідають за його борги не тільки своїми вкладами у статутний фонд, а й, у разі недостатності цих сум, належним їм майном. Проте ця відповідальність буде кратною розміру їхнього початкового внеску в статутний фонд.

3) *Повне товариство* — товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном.

4) *Командитне товариство* — товариство, що має, поряд із одним або більшою кількістю учасників, котрі несуть відповідальність за зобов'язаннями всім своїм майном, також одного або більше учасників, відповідальність яких обмежується внеском у майно товариства (вкладників). Тобто відповідальність різних учасників такого товариства неоднакова.

Корпорація (або акціонерне товариство) — форма організації бізнесу, де власником виступають акціонери (володарі акцій), керівництво здійснюється рішеннями зборів акціонерів та ради директорів, прибуток розподіляється у вигляді дивідендів на акції.

Великі підприємства, на долю яких припадає основна частина виготовленої продукції, виступають у формі корпорацій. Для їх функціонування створюється акціонерний капітал за рахунок випуску та продажу акцій. Ті, хто придбав ці акції, є акціонерами, тобто володарями акцій, власниками корпорацій.

Переваги корпорацій:

- обмежена відповідальність;
- ефективна форма залучення грошей;
- можливість у разі необхідності збільшити розміри виробництва товарів і послуг;
- впровадження нових технологій і сучасної техніки;
- досягнення конкурентоспроможності.

Відповідно до форм власності, встановлених Законом України «Про власність», можуть діяти підприємства таких видів:

— індивідуальне підприємство, основане на особистій власності фізичної особи та виключно на її праці;

— приватне підприємство, основане на власності окремого громадянина України, з правом найму робочої сили;

— колективне підприємство, основане на власності трудового колективу підприємства, кооперативу, товариства, громадської та релігійної організацій;

— державно-комунальне підприємство, основане на власності адміністративно-територіальних одиниць;

— державне підприємство, основане на державній формі власності.

Відкрите акціонерне товариство — підприємство зі статутним фондом, що поділяється на частки, паї, акції, які можна придбати на відкритому ринку. Стати акціонером означає стати співвласником підприємства. Володіння цінним папером — акцією надає право брати участь у керівництві даним акціонерним підприємством, бути присутнім і голосувати на загальних зборах акціонерів, обирати правління, наглядацьку раду, ревізійну комісію. Акція свідчить також про право на одержання частини прибутку компанії у вигляді дивіденду.

Дивіденд + Приріст курсової вартості

Курс акції = ----- • 100 % .

Норма позичкового відсотка + Плата за ризик

Поняття і терміни: *власність, роздержавлення, приватизація, товариство, корпорація або акціонерне товариство, дивіденд.*

Приклад розрахунку типового завдання №2

Номинал акції складає 500 грн, дивіденд дорівнює 20 %. Позичковий відсоток дорівнює 10 % річних. Обчисліть курс акції та її ринкову вартість. Визначте загальний дохід і прибуток від продажу 5000 акцій за ринковою вартістю.

Методика розв'язання задачі:

Для визначення курсу акцій скористаємося формулою:

Курс акції = $\frac{\text{Дивіденд}}{\text{позичковий відсоток}} \cdot 100\% = \frac{20\%}{10\%} \cdot 100\% = 200\%$

Тобто, вартість акції збільшилася у 2 рази, отже, ринкова вартість акції склала: $500 \cdot 2 = 1000$ грн.

Тоді загальний дохід від продажу 5000 акцій за ринковою вартістю склала: $5000 \cdot 1000 = 5000000$ грн, а прибуток від продажу буде дорівнювати: $5000000 - (500 \cdot 5000) = 2500000$ грн.

Завдання до Теми 5

Розв'язати тестові завдання

1. Економічна категорія - це:

А. слово іноземного походження, що характеризує той або інший стан економіки;

- Б. поняття, що відбиває суттєвий бік економічного явища;
- В. поняття, занесене до економічної енциклопедії;
- Г.слово, що використовується в економічній науці.

2. До господарських товариств не належать:

- А. акціонерні товариства;
- Б.командитні товариства;
- В. товариства з додатковою відповідальністю;
- Г.товариства з частковою відповідальністю.

3. Товар вважається нижчим, якщо попит на нього:

- А.зменшується зі зростанням доходів споживачів;
- Б.зростає з підвищенням ціни товару-замінника,
- В.зростає зі зростанням доходів споживачів,
- Г.скорочується з підвищенням ціни товару-доповнювача.

4. Коли ціна товару підвищується, то:

- А. крива попиту на товари-комплемента зміщується ліворуч;
- Б.крива попиту на товари-замінники зміщується ліворуч;
- В.попит на нього, як правило, скорочується;
- Г.обсяг попиту на нього, як правило, збільшується.

5. Неявні витрати - це:

- А. альтернативна вартість ресурсів, що належать власникам фірми;
- Б. витрати, альтернативна вартість яких дорівнює нулю;
- В.бухгалтерські витрати;
- Г.витрати, які не приймаються до уваги при визначенні обсягів виробництва.

6. Вкажіть основні форми заробітної плати:

- А.відрядна, погодинна;
- Б.відрядно-прогресивна;
- В.відрядно-преміальна;
- Г.погодинно-преміальна;
- Д.непряма відрядна;
- Е.акордно-преміальна.

7. Рентабельність — це:

- А.абсолютний показник ефективної діяльності підприємства;
- Б.відносний показник ефективної діяльності підприємства;
- В.чистий прибуток підприємства;
- Г.дохід підприємства;
- Д.відношення прибутку до витрат на його одержання.

8. Повна зайнятість забезпечується в умовах:

- А.раціонального розподілу робочої сили.
- Б.використання робочої сили за професією.
- В.відсутності безробіття.
- Г.відсутності циклічного безробіття.

9. На думку прихильників теорії економіки пропозиції, стагфляція — це результат:

- А.надмірно високого рівня оподаткування.
- Б. відсутності державного регулювання.
- В.непередбаченої інфляції.
- Г.недостатнього сукупного попиту.

10. В країні робітники, які бажають працювати, але втратили надію і припинили пошук роботи:

- А.відносяться до фрикційного безробіття;
- Б.відносяться до непрацевдатного населення;

В. не враховуються у складі робочої сили;
Г. згідно із законодавством отримують допомогу по безробіттю.

Тема 6. Історія виникнення грошей, їх сутність та функції.

Мета роботи:

1. Причини виникнення грошей.
2. Функції грошей. Сучасні гроші.
3. Закон грошового обігу.

Загальні відомості

Гроші — один з найвизначніших винаходів людської думки. Гроші породила торгівля. Причиною їх виникнення є суспільний поділ праці і подальший розвиток спеціалізації. Потреба обмінюватися продуктами своєї праці висунула перед товаровиробниками економічну задачу: в яких співвідношеннях можна обміняти одні товари на інші; як домогтися того, щоб двом сторонам, що обмінюються, були потрібні саме ті товари, що вони можуть запропонувати один одному, та ще у певних кількостях. Простий первісний обмін був випадковим і одиничним, тому нагальною потребою стало виділення з усього товарного світу загальноновизнаного еквівалента, за допомогою якого можна було б виміряти вартість усіх інших товарів. Роль грошей стали виконувати найбільш ходові продукти: сіль, бавовняні тканини, мідні браслети, коні, мушлі, сушена риба, хутра. Однак торгівля, що розвивалась, не могла брати до уваги різні місцеві еквіваленти. Людство довго шукало універсальний грошовий товар — ним стали дорогоцінні метали: срібло і золото. Ці метали мають ряд характерних властивостей: 1) однорідність; 2) високий рівень збереженості; 3) подільність; 4) портативність; 5) помірна обмеженість; 6) висока вартість.

Перші монети з'явилися в Давній Греції ще в VIII—VII ст. до н. е. У Римі чеканити гроші почали при храмі Юнони-Монети, звідси й пішла назва «монета». Паперові гроші були випущені в Давньому Китаї в IX ст. Широкий випуск паперових грошей почався в 1690 р. у США в штаті Массачусетс. У Європі американський досвід перейняла Франція в 1716 р. Отже, історично гроші виникли як особливий товар, що виконує роль еквівалента, тобто вимірювача вартості всіх товарів.

Економічна сутність і роль грошей виявляються в їхніх функціях. Гроші виконують три функції: міра вартості; засіб обігу; засіб заощадження (нагромадження).

1) *Міра вартості*: гроші вимірюють вартість усіх товарів. Як метром вимірюють довжину, а кілограмом — вагу, так грошима вимірюють витрати на виробництво товару. Вартість товару, виражена в грошах, — його ціна. Для виконання даної функції реальні гроші не потрібні.

2) *Засіб обігу*. Гроші замінили бартер — спосіб торгівлі, що ґрунтується на прямому обміні одних товарів чи послуг на інші. Гроші

стали посередниками в цьому обміні, значно прискорюючи його. Саме ця функція уможливила заміну повноцінних грошей паперовими.

3) *Засіб заощадження (нагромадження)*. Гроші можуть використовуватись як «законсервоване споживання». Оскільки вони довго не втрачають своїх властивостей, їх зберігають з метою придбання товарів чи послуг у майбутньому. Однак нагромадження грошей може призвести до втрат: а) втрачається можливість одержання доходу в поточному періоді (дохід можна було б одержати, вклавши гроші у виробництво); б) відбувається знецінювання грошей внаслідок росту цін. Коли вибирають, у якій формі робити заощадження (гроші, нерухомість, коштовності, твори мистецтва), враховують ліквідність. *Ліквідність* — ступінь легкості, з якою якість майно може бути перетворене на готівку.

Існують дві основні форми грошей: *готівка* та *безготівкові*. Готівка включає паперові гроші та розмінні монети. Вони випускаються центральним банком.

Емісія грошей — це додатковий випуск в обіг грошових знаків. Безготівкові кошти — форма грошових платежів, за якої фізичної передачі грошових знаків не відбувається (чекові внески, без чекові ощадні рахунки, депозитні сертифікати).

«*Електронні гроші*» — різновид депозитів, використання яких засноване на електронній техніці. При цьому можливі переведення грошей з рахунка на рахунок, нарахування відсотків, розрахунки по торгових операціях без участі готівки, за допомогою електронних сигналів.

Для розрахунку кількості грошей в обігу використовують формулу, запропоновану американським економістом І. Фішером: $M \cdot V = P \cdot Q$, де M — грошова маса; V — швидкість обігу грошової одиниці; P — середній рівень цін; Q — кількість вироблених товарів і послуг.

Грошей в країні має бути стільки, щоб усі торгові операції могли здійснюватися стабільно за цінами, що склались. Грошова маса і необхідність емісії грошей залежать від швидкості їх обігу. Якщо економіка країни розвивається стабільно, то швидкість обігу грошей близька до постійної величини.

Поняття і терміни: *функції грошей, ліквідність, емісія грошей, грошова маса, швидкість обігу грошей*.

Приклад розрахунку типового завдання №3

Використовуючи закон грошового обігу, виражений формулою Фішера, проведіть розрахунки і визначте, скільки грошей необхідно для обігу, якщо в країні вироблено товарів у кількості 200 тис. одиниць, ціна одиниці товару складає 14 грн, а одна гривня бере участь у 5 товарних операціях на рік. Що відбудеться з цінами, якщо кількість оборотів гривні

збільшиться до 6 оборотів на рік? Що відбудеться з цінами, якщо при тих самих обсягах виробництва грошова маса збільшиться до 600 тис. грн? Що відбудеться з цінами в країні, якщо при грошовій масі 560 тис. грн обсяг виробництва впаде на 25 % ?

Методика розв'язання задачі:

Розрахуємо кількість грошей, необхідну для обігу, використовуючи рівняння обміну (рівняння Фішера):

$$M \cdot V = P \cdot Q, \text{ звідси } M = \frac{P \cdot Q}{V} = \frac{200000 \cdot 14}{5} = 560000 \text{ грн.}$$

Якщо кількість оборотів гривні збільшиться до 6 оборотів на рік, тоді ціна одиниці товару збільшиться до 16,8 грн:

$$P = \frac{M \cdot V}{Q} = \frac{560000 \cdot 6}{200000} = 16,8 \text{ грн.}$$

Якщо при тих самих обсягах виробництва грошова маса збільшиться до 600 тис. грн, то ціна одиниці товару збільшиться до 15 грн:

$$M \cdot V = P \cdot Q, \text{ звідси } P = \frac{M \cdot V}{Q} = \frac{600000 \cdot 5}{200000} = 15 \text{ грн.}$$

Якщо при грошовій масі 560 тис. грн обсяг виробництва впаде на 25% , тобто обсяг виробництва складе $200000 \cdot 0,75 = 150000$ (одиниць), тоді ціна одиниці товару збільшиться до 18,66 грн:

$$P = \frac{M \cdot V}{Q} = \frac{560000 \cdot 5}{150000} = 18,66 \text{ грн.}$$

Завдання до Теми 6

Розв'язати тестові завдання

1. Політична економіка як наука виникла у:

- А. Стародавній Греції;
- Б. Стародавньому Китаї;
- В. Західній Європі періоду становлення капіталізму;
- Г. Східній Європі кінця ХІХ - початку ХХ ст.

2. Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств можуть утворюватися як:

- А. господарське об'єднання;
- Б. державне (комунальне) господарське об'єднання;
- В. спільні підприємства;
- Г. правильна відповідь а, б.

3. Економічні витрати - це:

- А. витрати, що дорівнюють сумі доходів, яку повинні одержати всі власники ресурсів при найбільш вигідному з можливих способів їх використання;
- Б. фактична сума оплачених ресурсів;
- В. сукупні видатки підприємця, пов'язані з виробництвом продукції;
- Г. альтернативні витрати використання ресурсів, що належать власникам фірм.

4. На відміну від конкурентної фірми, монополіст:

- А. може збільшити свій прибуток, застосовуючи цінову дискримінацію;
- Б. при визначенні ціни не враховує кривої ринкового попиту
- В. може встановлювати будь-яку ціну;

5. Зі зниженням цін ресурсів, що застосовуються у виробництві товару, крива його пропонування:

- А. зміститься вниз і праворуч;
- Б. зміститься вгору і ліворуч;
- В. залишиться незмінною;
- Г. пропонування товару не залежить від ціни ресурсів.

6. Яка із основних форм заробітної плати є економічно найвигіднішою:

- А. відрядна;
- Б. погодинна;
- В. відрядна чи погодинна залежно від умов виробництва?

7. Балансовий прибуток — це:

- А. загальна сума прибутку підприємства за всіма видами виробничої і невиробничої діяльності;
- Б. прибуток, який за величиною завжди відповідає валовому прибутку підприємства;
- В. валовий прибуток за мінусом суми податку на прибуток.

8. За яких умов виникає безробіття?

- А. збігання пропозиції робочої сили з попитом на неї.
- Б. на ринку праці попит на робочу силу менший від пропозиції.
- В. міграція робочої сили.

9. Нерівність у доходах населення країни зумовлюється:

- А. економічною нестабільністю.
- Б. високим рівнем інфляції.
- В. здібностями до праці.
- Г. низьким рівнем соціального захисту.

10. ВВП фактичний дорівнює потенційному ВВП за відсутності:

- А. циклічного безробіття;
- Б. структурного безробіття;
- В. природного безробіття
- Г. фрикційного безробіття;

Тема 7. Риси ринкової економіки та основні принципи її функціонування.

Мета роботи:

1. Суть і принципи ринкової економіки.
2. Головні економічні суб'єкти ринку.
3. Ринковий кругообіг.

Загальні відомості

Економічна система — цілісна, особливим чином упорядкована система взаємозалежних економічних відносин. Залежно від пануючих відносин власності й типу координації або управління економічним вибором розрізняють традиційну, командну і ринкову економічні системи. Економіка сучасних індустріально розвинених держав являє собою змішану економічну систему.

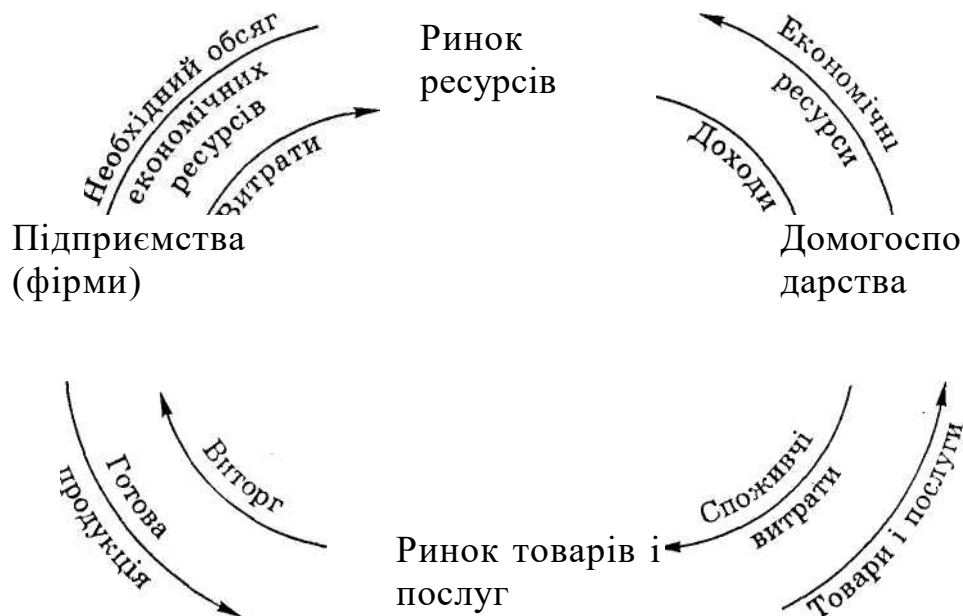
Ринкова економіка — система, заснована на таких принципах:

панування приватної власності, свобода вибору і конкуренції, особистий інтерес і обмежена роль держави. Отже, її перший принцип — це *економічна свобода* — можливість індивіда реалізувати свої інтереси і здібності шляхом активної участі в процесі відтворення. Ґрунтується економічна свобода на приватній власності і свободі підприємництва: кожен індивід має право і можливість використовувати наявні ресурси і створені блага і розпоряджатися ними, виходячи з особистих інтересів. Необхідними атрибутами економічної свободи є економічна відповідальність і ризик.

Другий принцип — *особистий інтерес*, що виступає головним мотивом і рушійною силою економіки. Для споживача — це максимізація корисності, для підприємця — максимізація прибутку. Однак отримати прибуток, не задовольнивши інтереси споживача, неможливо. Тому в ринковій економіці існує примат інтересів споживача.

Свобода вибору є основою *конкуренції* — суперництва за більш повну реалізацію особистого інтересу. Конкуренція називається досконалою, якщо на ринку існують безліч покупців і продавців, однорідність товарів і послуг, відсутність контролю над ціною, свобода входу і виходу в дану галузь, вільний доступ до інформації.

Класичній ринковій економіці властива обмежена роль державного втручання в економіку.

Ринкова економіка забезпечує ефективність розподілу економічних ресурсів, гнучкість, мобільність їх з метою задоволення потреб покупця, практична відсутність товарного дефіциту. Однак вона має й недоліки:

- 1) ринок не зацікавлений у виробництві суспільних благ;
- 2) економічний розвиток нестабільний (банкрутства, безробіття, інфляція, розшарування суспільства);

3) конкуренція має тенденцію до затихання і появи монополії.

Основними діючими особами ринкової економіки є домогосподарства і фірми, що беруть участь у ринковому кругообігу як самостійні й незалежні суб'єкти господарювання, що переслідують особисті інтереси. І домогосподарства, і підприємства виступають і як покупці, і як продавці. Домогосподарства — власники різноманітних економічних ресурсів виступають продавцями їх на ринку ресурсів і покупцями готових товарів і послуг на ринку товарів і послуг. Підприємства, здійснюючи витрати, виступають покупцями на ринку ресурсів, забезпечуючи домогосподарствам відповідний вид доходу (заробітна плата, рента, підприємницький дохід, відсоток, дивіденди), і продавцями готової продукції на ринку товарів і послуг. На схемі ринкового кругообігу рух за годинниковою стрілкою означає рух грошей, а проти годинникової стрілки — рух ресурсів, товарів і послуг. Двоїстий зв'язок домогосподарств і підприємств через ринок ресурсів і ринок товарів і послуг забезпечує погодженість їхніх дій. Сучасна ринкова економіка не може функціонувати без держави, що здійснює державне регулювання економіки.

Поняття і терміни: *ринкова економічна система, свобода вибору, приватна власність, вільна конкуренція, ринковий кругообіг.*

Завдання до Теми 7

Розв'язати тестові завдання

1.Яке з положень комплексно розкриває основні функції економічної теорії?

- А.економічна теорія повинна комплексно розкривати економічні закони;
- Б. економічна теорія розробляє наукові основи управління народним господарством;
- В. економічна теорія виконує практичну, пізнавальну функцію та формує економічне мислення.

2.Не має права втручатися в господарську діяльність інших суб'єктів об'єднання така форма об'єднань підприємств:

- А. концерн;
- Б. корпорація;
- В. асоціація;
- Г. консорціум.

3.Економічний прибуток фірми менший за бухгалтерський на:

- А. суму альтернативної вартості власних ресурсів фірми;
- Б. суму амортизації;
- В. суму постійних витрат фірми;
- Г. на суму змінних витрат фірми.

4.На ринковий попит не чинять впливу:

- А. ціни ресурсів;
- Б. число покупців ринку;
- В. доходи споживачів;
- Г. товарів-замінників.

5.Зі зниженням цін ресурсів, що застосовуються у виробництві товару, крива його пропонування:

- А. зміститься вниз і праворуч;
- Б. зміститься вгору і ліворуч;

- В. залишиться незмінною;
- Г. пропонування товару не залежить від ціни ресурсів.

6. Тарифна система включає:

- А. галузевий, районний коефіцієнти;
- Б. тарифно-кваліфікаційний довідник, тарифну сітку та ставки
- В. норми виробітку;
- Г. розцінки;

7. Чистий прибуток:

- А. це загальна сума прибутку підприємства за всіма видами виробничої і невиробничої діяльності;
- Б. за величиною завжди відповідає валовому прибутку підприємства;
- В. це валовий (балансовий) прибуток за мінусом першочергових платежів до бюджету.

8. Інфляція попиту виникає в умовах, коли:

- А. зростання сукупного попиту випереджає зростання сукупної пропозиції.
- Б. темпи зростання сукупного попиту і сукупної пропозиції однакові.
- В. зростання сукупної пропозиції випереджає зростання сукупного попиту.
- Г. усі відповіді неправильні.

9. Що є об'єктом макроекономіки :

- А. економічні ресурси країни;
- Б. основний капітал;
- В. економічна система;
- Г. приватна економіка.

10. За офіційною статистикою робітник, який знаходиться у неоплачуваній відпустці, або працює неповний робочий день:

- А. відноситься до безробітних;
- Б. відноситься до зайнятих;
- В. не враховується при визначенні безробіття;
- Г. не враховується при визначенні чисельності робочої сили.

Тема 8. Основні функції ринку. Сутність та види.

Мета роботи:

1. Сутність ринку.
2. Види ринку.
3. Функції ринку.

Загальні відомості

Ринок — саморегулююча система організації економіки, заснована на зустрічному інтересі покупця і продавця, їхній схильності до обміну, прагненні до особистої вигоди, а також на механізмі цінових сигналів. Основними умовами функціонування ринку є:

- приватна власність;
- свобода вибору і підприємництва;
- особистий інтерес;
- конкуренція;
- вільне ціноутворення;
- обмежена роль уряду.

Ринок, як і будь-яка інша економічна система, вирішує три основні, або фундаментальні, проблеми: що виробляти? як виробляти?

для кого виробляти?

Що виробляти? — на це питання можуть відповісти тільки споживачі фактом сплати власними грошима за створені товари. Сплативши ціну товарів, споживачі відшкодовують тим самим витрати ресурсів і підтверджують доцільність технологічного вибору.

Як виробляти? — питання вирішується шляхом ризику і підприємницького вибору. Конкуренція серед виробників вимагає забезпечення:

- масового випуску продукції;
- зниження витрат на одиницю продукції;
- ефективності технологій;
- удосконалювання споживчих властивостей виробів.

Для кого виробляти? — відповідь на це запитання залежить від бажань і можливостей споживачів купити товари — для тих, хто здатен заплатити сталу ціну.

До найважливіших *функцій ринку* належать:

1) функція *саморегулювання товарного виробництва*: ефективний механізм попиту та пропозиції, витрат і вигод вирішує проблему обмеженості ресурсів, відповідаючи на питання: що, як і для кого виробляти;

2) *посередницька* функція: саме через ринок здійснюється зв'язок між споживачами і виробниками;

3) *ціноутворююча* функція: ринок порівнює витрати і результати, здійснює суспільне визнання витрат;

4) *інформаційна* функція: через ціни, відсоткові ставки на кредит подається інформація про кількість, якість, асортимент товарів і послуг.

Ринок має складну структуру. Прикладом може бути розподіл його за різними ознаками. *За економічним, функціональним призначенням об'єктів* ринок поділяється на ринки благ і послуг, засобів виробництва, цінних паперів, робочої сили, науково-технічних розробок, валюти, землі. *За просторовою, територіальною ознакою* — на регіональний, національний, світовий. *За станом конкурентного середовища* — на ринок досконалої конкуренції, монополії, монополістичної конкуренції, олігополії. *За юридичною ознакою* розрізняють легальний ринок і нелегальний («тіньовий» і «чорний»). *За видами суб'єктів ринкових відносин* виділяють оптовий ринок, роздрібний ринок і ринок держзакупівель сільськогосподарської продукції.

Посередниками в організації господарських зв'язків є біржі.

Товарна біржа — це форма організації торгівлі товарами відповідно до встановлених правил, постійно діючий оптовий ринок. Товарній біржі властиві такі риси, як регулярність торгівлі, уніфікація основних вимог до якості товарів, умов та строку поставки, ведення торгівлі на базі

зустрічних пропозицій покупців та продавців, укладення угод на поставки товарів як зі складу, так і в майбутньому. Організаційно товарна біржа оформлена у вигляді асоціації приватних осіб, які об'єднані частіше за все в корпорації, метою яких є не лише отримання прибутку, але й полегшення та прискорення торгівлі.

Отже, предметом купівлі-продажу на товарній біржі є товари масового попиту, які мають стандартні споживчі якості. Сам товар у торгах участі не приймає. Строки виконання укладених на біржі угод бувають різні. Найбільш поширеним є період до шести місяців, особливо якщо предметом угоди є продовольчий товар із сезонним циклом виробництва. Товарні біржі забезпечують гарантоване виконання сторонами умов, передбачених контрактом. Угоди укладаються через біржових брокерів. У своєму розвитку товарна біржа пройшла етапи укладання угод за наявний товар та угод з поставкою товарів на строк, тобто через якийсь період після заключення контракту, підійшла до торгівлі ф'ючерсними контрактами, яку відрізняє в основному фіктивний характер угоди, яка закінчується виплатою різниці в ціні.

Сьогодні найпоширенішими є такі угоди:

1) ф'ючерсний контракт — угода про продаж товару певного сорту (якості, марки) за фіксованою в момент укладення угоди ціною і виконанням операцій через певний період. Ф'ючерси укладаються не з метою купівлі-продажу, а з метою страхування (хеджування) угоди з наявним товаром або з метою одержання різниці в ціні товару в момент закінчення дії контракту;

2) опціон — угода, згідно з якою фірма купує та одержує право на майбутню купівлю товару за встановленою у контракті ціною;

3) форвардна угода — угода про поставку продукції у зазначений термін, але оплаченої на момент укладення угоди.

Поняття і терміни: *ринок, біржі, ринкова економіка, фундаментальні питання економіки, функції ринку, товарна біржа моделі формування ринку.*

Завдання до Теми 8

Розв'язати тестові завдання

1. Яке зі своїх, визначень предмету економічної теорії П. Самуельсон вважає найдосконалішим ?

- А. це наука, що вивчає, як люди здійснюють організацію виробництва і споживання;
- Б. це наука, що вивчає, як люди роблять вибір, щоб використати рідкісні ресурси для виробництва різних товарів та послуг;
- В. це наука, що вивчає багатство.

2. Під корпорацією розуміють:

- А. договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації;
- Б. тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної

спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо);

В. статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності;

Г. об'єднання, яке створюється за рішенням Кабінету Міністрів України на певний строк з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови економіки України.

3. Коли ціна товару підвищується, то:

А. крива попиту на товари-комплементи зміщується ліворуч;

Б. крива попиту на товари-замінники зміщується ліворуч;

В. попит на нього, як правило, скорочується;

Г. обсяг попиту на нього, як правило, збільшується.

4. Яке визначення сутності попиту правильне?

А. попит — це потреба в наявних на ринку товарах і послугах;

Б. попит — це потреба у формі певної кількості грошей;

В. попит - це прагнення різних суб'єктів придбати виготовлені виробниками товари.

5. Якщо ринкова ціна нижча за рівноважну, то:

А. виникає дефіцит товару;

Б. з'являється надлишок товару;

В. знижується ціна ресурсів;

Г. у галузь увійдуть нові фірми.

6. Як співвідносяться годинні тарифні ставки робітників I розряду за формами заробітної плати:

А. годинна тарифна ставка вища при погодинній оплаті;

Б. годинна тарифна ставка відрядника вища;

В. годинні тарифні ставки I розряду при відрядній і погодинній оплаті праці мають бути однаковими.

7. Рентабельність виробництва може визначатися як частка від ділення величин:

А. балансового прибутку на суму витрат на виробництво продукції та чистого прибутку на суму витрат на виробництво продукції;

Б. балансового прибутку на обсяг продажу;

В. чистого прибутку на обсяг продажу.

8. До цінових чинників сукупного попиту належать:

А. продуктивність основного капіталу.

Б. ефект багатства та ефект відсоткової ставки.

В. зміни в економічній політиці держави.

9. В країні валовий національний дохід (ВНД) — це

А. сума, внутрішніх первинних доходів плюс внутрішні трансферти;

Б. сума внутрішніх і зовнішніх первинних доходів;

В. сума внутрішніх первинних доходів;

Г. сума всіх первинних доходів плюс чисті поточні зовнішні трансферти.

10. До соціально-економічних наслідків безробіття слід віднести:

А. зростання реального ВВП;

Б. недовиробництво ВВП;

В. збільшення кількості служб зайнятості;

Г. активізацію діяльності профспілок.

Тема 9. Закон попиту. Крив попиту та нецінові чинники.

Мета роботи:

1. Сутність і закон попиту.
2. Графік попиту.
3. Фактори, що впливають на попит.

Загальні відомості

Попит — одна з основних категорій ринкової економіки. *Попит* — це кількість товарів і послуг, що споживачі бажають і можуть придбати за цінами кожного рівня у визначений період часу.

Розрізняють поняття «попит» і «величина попиту». *Величина попиту* — це конкретна кількість товару, що споживачі готові придбати за окремою конкретною ціною.

На рис. 1 величина попиту представлена окремою точкою на кривій D.

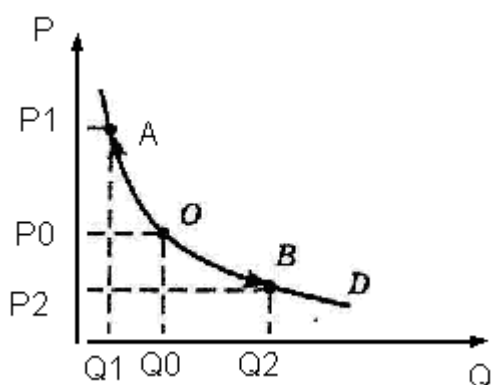

Рис.1

Закон попиту відображає зворотну залежність величини попиту від ціни: чим нижча ціна, тим більшу кількість товарів і послуг готові придбати покупці, і навпаки. Підвищення ціни на даний товар приводить до зменшення величини попиту, що графічно відображено рухом, наприклад, із точки O в точку A уздовж незмінної кривої попиту. Зниження ціни викликає збільшення величини попиту і відповідно переміщення з точки O в точку B. Зворотна залежність величини попиту від ціни даного товару обумовлена різними факторами:

- здоровим глуздом: зниження ціни збільшує можливості і бажання придбати даний товар;

- законом спадної граничної корисності: кожен наступну одиницю даного блага, що приносить меншу корисність, споживач погодиться придбати, якщо ціни на неї будуть нижчі, ніж на попередні;

- ефектом доходу: при більш низькій ціні підприємець може купити більшу кількість даного товару при незмінному доході;

- ефектом заміщення: при збільшенні ціни на товар споживачі використовують більш дешеві замітники.

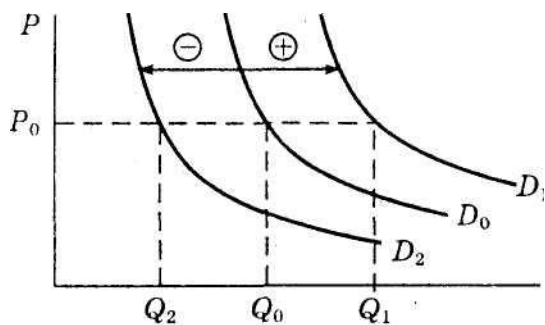

Рис. 2

На попит впливають нецінові фактори, що зсувають криву D) на рис. 2 вправо при збільшенні попиту і вліво при його зменшенні.

До них належать:

- 1) споживчі смаки і переваги ;
- 2) ціни на товари-субститути, або замітники (підвищення цін на каву викликає зростання попиту на чай, а отже, і переміщення кривої .

3) ціни на комплементарні блага, або доповнювані (підвищення ціна бензин викликає зниження попиту на автомобілі);

4) доходи споживачів (зростання доходів спричиняє зростання попиту на нормальні товари і зниження попиту на товари нижчої категорії);

5) очікування споживачів (наприклад, очікування підвищення цін викликає ажіотажне зростання попиту на продукти харчування).

Поняття і терміни: *попит, величина попиту, закон попиту, крива попиту, гранична корисність, ефект доходу, ефект заміщення, нецінові фактори попиту.*

Завдання до Темі 9

Розв'язати тестові завдання

1. Економічна система це —

А. сукупність всіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованої на виробництво, обмін, розподіл та споживання товарів і послуг;

Б. заходи, спрямовані на вирішення економічних проблем.

2. Головне завдання підприємства полягає у:

А. задоволенні потреб ринку з метою одержання прибутку;

Б. ефективному використанні основних фондів і оборотних засобів;

В. підвищенні продуктивності праці й ефективному використанні системи мотивації праці;

Г. підвищенні якості продукції, що випускається.

3. На відміну від конкурентної фірми, монополіст:

А. може збільшити свій прибуток, застосовуючи цінову дискримінацію;

Б. при визначенні ціни не враховує кривої ринкового попиту

В. може встановлювати будь-яку ціну;

4. Якщо два товари є взаємозамінниками, то підвищення ціни одного призведе до:

А. зростання попиту на інший;

Б. зростання обсягу попиту на інший;

В. скорочення попиту на інший;

Г. скорочення обсягу попиту на інший.

5. Неявні витрати - це:

А. альтернативна вартість ресурсів, що належать власникам фірми;

Б. витрати, альтернативна вартість яких дорівнює нулю;

В. бухгалтерські витрати;

Г. витрати, які не приймаються до уваги при визначенні обсягів виробництва.

6. Назвіть основні види надбавок до заробітної плати:

- А. за роботу у наднормативний час;
- Б. за високу професійну майстерність і за вислугу років;
- В. за час простою не з вини робітника;
- Г. за суміщення професій;
- Д. за навчання учнів.

7. Вкажіть правильну відповідь:

- А. поняття “дохід” і “прибуток” ідентичні;
- Б. поняття “дохід” ширше від поняття “прибуток”;
- В. поняття “прибуток” ширше від поняття “дохід”.

8. Крива Філіпса показує взаємозв'язок між:

- А. інфляцією витрат і безробіттям.
- Б. природним і циклічним безробіттям,
- В. фактичним безробіттям і витратами економіки.
- Г. інфляцією попиту і безробіттям.

9. Сукупний попит в країні — це:

- А. обсяг номінального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб;
- Б. обсяг реального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою - задоволення своїх платоспроможних потреб;
- В. обсяг потенційного ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

10. До економічно активного населення належать:

- А. непрацездатні;
- Б. працездатні;
- В. зайняті та безробітні;
- Г. зайняті.

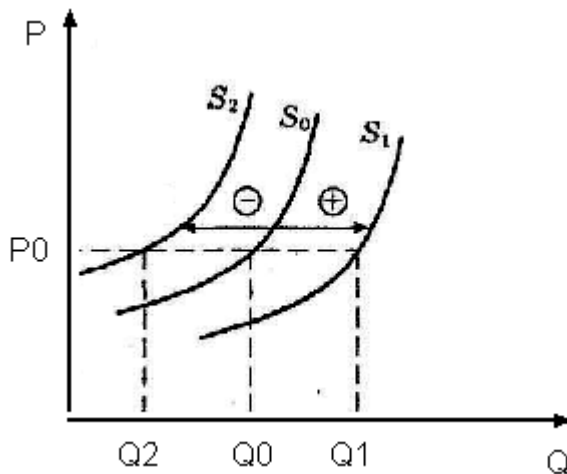
Тема 10. Характеристика закону пропозиції. Крива пропозиції та нецінові чинники.

Мета роботи:

1. Сутність і закон пропозиції.
2. Графік пропозиції.
3. Фактори, що впливають на пропозицію.

Загальні відомості

Ринок передбачає прийняття рішень про кількість і структуру пропонованих для продажу товарів і послуг. Кількість товарів і послуг, яке виробники чи продавці бажають і можуть поставити на ринок по кожному рівню цін у визначений період часу, називається пропозицією. Важливо розрізняти пропозицію і величину пропозиції. *Пропозиція* — функція, що визначає залежність кількості пропонованого товару від рівня цін, представлена на графіку .

Величина (обсяг) пропозиції — конкретна кількість товару, запропонованого на ринку за окремою конкретною ціною. Пряма залежність величини пропозиції від ціни називається законом пропозиції: чим вища ціна, тим більша кількість товарів і послуг пропонується на ринку; чим нижча ціна, тим менша величина пропозиції. Таким чином, зміна ціни даного товару приводить до зміни величини пропозиції.

На пропозицію впливають нецінові детермінанти — фактори, під впливом яких пропозиція може збільшуватися або зменшуватися .

Для прикладу розглянемо вплив на пропозицію шоколадних цукерок недійових факторів:

1) наявність і ціни на виробничі ресурси — природні, капітальні, трудові (збільшення цін на какао призведе до збільшення витрат на виробництво шоколадних цукерок, а отже, й до зменшення їх пропозиції);

2) рівень розвитку технології (кількість виробників чи продавців на ринку);

3) прибутковість галузі;

4) державна політика в галузі оподаткування і субсидування (обмеження державою ввозу какао в країну зменшить пропозицію шоколадних цукерок на ринку);

5) очікування виробників або продавців (наприклад, очікування підвищення цін на продукцію кондитерських фабрик означає зменшення пропозиції шоколадних цукерок).

Поняття і терміни: *пропозиція, величина пропозиції, закон пропозиції, крива пропозиції, нецінові фактори пропозиції.*

Завдання до Темі 10

Розв'язати тестові завдання

1. Назва економічної науки “політекономія” з'явилась в:

в середині 15 ст.;

А. 1615 р.;

Б. 1647 р.;

В.1776 р.;

Г.1818 р.

2. До господарських товариств не належать:

А. акціонерні товариства;

Б. командитні товариства;

В. товариства з додатковою відповідальністю;

Г. товариства з частковою відповідальністю.

3. На ринковий попит не чинять впливу:

А. ціни ресурсів;

Б. число покупців ринку;

В. доходи споживачів;

Г. товарів-замінників.

4. Економічні витрати - це:

А. витрати, що дорівнюють сумі доходів, яку повинні одержати всі власники ресурсів при найбільш вигідному з можливих способів їх використання;

Б. фактична сума оплачених ресурсів;

В. сукупні видатки підприємця, пов'язані з виробництвом продукції;

Г. альтернативні витрати використання ресурсів, що належать власникам фірм.

5. Яке визначення сутності попиту правильне?

А. попит — це потреба в наявних на ринку товарах і послугах;

Б. попит — це потреба у формі певної кількості грошей;

В. попит - це прагнення різних суб'єктів придбати виготовлені виробниками товари.

6. Вкажіть основні види доплат до заробітної плати:

А. за високу професійну майстерність;

Б. за роботу у наднормативний час та за час простою не з вини робітника;

В. за вислугу років;

Г. за знання і використання в роботі іноземних мов;

Д. за навчання учнів;

7. Прибуток - це:

А. сума грошей, яку можна вилучити у підприємства, не порушивши його спроможності продовжувати виробництво на незмінному рівні;

Б. економічна категорія, що відображає частину суспільного продукту, створеного робітниками у додатковий робочий час, і присвоєна власником підприємства;

В. одна з форм вартості додаткового продукту, що визначається як різниця між реалізаційною ціною продукту і витратами на його виробництво та збут.

8. Що розуміють під ефективністю економіки?

А. темпи економічного зростання в країні.

Б. зростання курсу національної валюти.

В. співвідношення між результатами і витратами.

Г. досягнутий обсяг реального ВВП.

9. Державні податки - це:

А. грошові стягнення з кожної працюючої людини;

Б. грошові платежі, що виплачуються з державного бюджету;

В. обов'язкові платежі в бюджет, які здійснюють фізичні та юридичні особи;

Г. інвестиційні кошти.

10. Менше за все постраждають від непередбачуваної інфляції:

А. ті, хто отримує фіксований номінальний дохід;

Б. ті, в кого номінальний дохід зростає, але повільніше, ніж зростає рівень цін;

В. ті, хто має заощадження у грошовій формі;

Г. ті, хто став боржником раніше, коли рівень цін був нижчий.

Тема 11. Формування ціни ринкової рівноваги в умовах різних видів конкуренції.

Мета роботи:

1. Сутність конкуренції та її значення у ринковій економіці.
2. Досконала та недосконала конкуренція. Чиста монополія. Олігополія.
3. Ринкова рівновага попиту та пропозиції.

Загальні відомості

Конкуренція (лат. — зіштовхувати, змагатися) — це економічне суперництво між суб'єктами ринкової економіки за вигідніші умови виробництва та купівлі-продажу товарів. Конкуренція є найважливішим і найнеобхіднішим елементом ринкового механізму, вона суттєво впливає на поведінку фірм у визначенні цін, обсягу виробництва, якості товарів та ін.

Конкуренцію можна спостерігати:

- 1) серед продавців за кращі результати виробництва та збуту;
- 2) серед покупців, які змагаються за придбання товару за нижчою ціною;
- 3) між продавцями та покупцями, які прагнуть нав'язати один одному бажану ціну і товар.

Ознаки досконалої конкуренції:

1. На ринку працює велика кількість незалежних продавців (фірм) і покупців,
2. Товари стандартизовані, тобто однакові з погляду покупців. Це означає, що для покупця не має значення, у кого купувати.
3. Кожна фірма виробляє настільки незначну частку продукції, що не може диктувати ринку свої умови, передусім ціну. Продавець начебто "погоджується" з ціною, яка вже існує на ринку та формується під впливом ринкових сил — попиту та пропозиції.
4. Нові фірми можуть вільно входити в галузь, а наявні — виходити з неї, для цього немає жодних суттєвих перепон (законодавчих або фінансових).
5. Кожен покупець повністю інформований про всі ціни та їх зміни.

Чиста монополія — це фактично ринок, на якому працює один продавець.

Ознаки чистої монополії:

- 1) Чистий монополіст є єдиним виробником певного продукту.
- 2) Продукт монополії унікальний і не має близьких замінників. Для покупця це означає, що він повинен купувати товар у монополіста або відмовитися від нього.
- 3) Монополія повністю контролює обсяг продукції, якість та ціну.
- 4) Монополія створює перепони для входження нових фірм у галузь.

Одним із видів монополії є **природна монополія** — зазвичай підприємства громадського користування, що перебувають у власності держави (виробництво грошових знаків, електрокомпанія, газопостачання, зв'язок, телефон та ін.). Державний контроль у цих галузях є необхідністю,

тому що конкуренція може мати негативні наслідки для суспільства (підвищення цін, зниження якості та ін.).

Якщо на ринку є тільки один покупець, то ринок називається *монопсонією* (наприклад, діяльність ракетно-космічної галузі в Україні).

Олігополія (лат. — *влада небагатьох*) — тип ринку, на якому панує кілька великих фірм-виробників. Олігополія є домінуючою формою сучасної ринкової сфери.

Ознаки:

1) Кілька фірм (від 2 до 10—15). Якщо ми говоримо "велика трійка" чи "велика четвірка" компаній певної галузі, то йдеться про олігополію.

2) Продукти можуть бути двох видів:

✓ *стандартизовані* — однакові для покупців і виробників (сталь, цинк, олово, нафта);

✓ *диференційовані* — однакові для виробників і різні для покупців (автомобілі, комп'ютери).

3) Оскільки фірм небагато, поведінка кожної залежить від поведінки решти.

Ринкова рівновага — це ситуація на ринку, за якої величина попиту збігається з величиною пропозиції. Графічно (рис. 1) ринкова рівновага представляється точкою *E* перетину кривої попиту і кривої пропозиції. Точка рівноваги показує, що під впливом конкуренції встановлюється рівноважна ціна, за якої ринок знаходиться в умовах збалансованості (кількість товару, який хочуть і можуть продати виробники, відповідає тій кількості, що в змозі купити споживачі. Якщо на ринку встановлюється ціна нижча за рівноважну (з метою захисту споживачів), то створюється ситуація дефіциту. Це приклад так званої ціни «стелі». Але в даній ситуації виробники прагнуть підвищувати ціну, і товар все ж таки будуть купувати. Таким чином, виникає тенденція до підвищення, яка «штовхає» ціну дефіцитних товарів вгору, до тієї ж точки рівноваги.

Якщо ж на ринку встановлюється ціна вища за рівноважну (з метою захисту інтересів власників ресурсів і виробників), то створюються умови надлишку товарів. Прикладом може бути так звана ціна «підлоги». У цій ситуації діє протилежна тенденція, через яку ціна товару знижується в напрямку до точки рівноваги. Таким чином, ціна виконує функцію врівноваження, стимулюючи зростання пропозиції при дефіциті і «розвантажуючи» ринок від надлишків, стримуючи пропозицію.

Однак такий механізм урівноваження цін характерний тільки для досконалої конкуренції, за якої відсутній контроль фірми над ціною товару.

Поняття і терміни: *конкуренція, монополія, олігополія, крива попиту та пропозиції, ринкова рівновага, надлишок, дефіцит, точка рівноваги.*

Завдання до Тем 11

Розв'язати тестові завдання

1. Яке з визначень точніше передає сутність предмета економічної теорії?

- А. наука про суспільство на різних стадіях його розвитку;
- Б. наука про відносини у суспільстві з приводу раціонального використання обмежених ресурсів;
- В. наука про управління підприємствами для досягнення максимального прибутку.

2. Головне завдання підприємства полягає у:

- А. задоволенні потреб ринку з метою одержання прибутку;
- Б. ефективному використанні основних фондів і оборотних засобів;
- В. підвищенні продуктивності праці й ефективному використанні системи мотивації праці;
- Г. підвищенні якості продукції, що випускається.

3. Крива попиту зрушується ліворуч, якщо:

- А. знизиться ціна товару-субституту;
- Б. товар стане більш модним;
- В. зростуть доходи споживачів;
- Г. знизиться ціна товару-комплементу;

4. Постійні витрати фірми - це:

- А. витрати, які мають місце навіть тоді, коли фірма нічого не виробляє;
- Б. витрати на ресурси за цінами, що діяли на момент їх придбання;
- В. неявні витрати виробництва;
- Г. витрати на придбання сировини за завчасно фіксованими цінами

5. Зі зниженням цін ресурсів, що застосовуються у виробництві товару, крива його пропонування:

- А. зміститься вниз і праворуч;
- Б. зміститься вгору і ліворуч;
- В. залишиться незмінною;
- Г. пропонування товару не залежить від ціни ресурсів.

6. Заробітна плата — це:

- А. новостворена кожним робітником вартість у грошовій формі, що виділяється державою для їх особистого споживання;
- Б. сукупність матеріальних благ і послуг, отриманих із суспільних фондів споживання;
- В. абсолютна сума грошових засобів, отриманих працівниками пропорційно до кількості і якості їхньої праці;
- Г. грошова винагорода, яку за трудовим договором власник виплачує працівникові за виконану ним роботу.

7. Назвіть чинники, які впливають на величину виручки від реалізації продукції:

- А. обсяг виробництва та якість продукції;
- Б. стан основних фондів;
- В. вартість майна підприємства;
- Г. орендна плата.

8. Що вивчає макроекономіка?

- А. закономірності розвитку промислового виробництва.
- Б. умови економічного зростання країни.
- В. закономірності функціонування національної економіки.
- Г. економічну політику держави.

9. До складу ВВП, який обчислюється за методом доходів, належить:

- А. змішаний дохід та чисті неприбуткові податки.
- Б. чистий експорт.
- В. валові внутрішні інвестиції.

10.Офіційний рівень безробіття визначається як відношення числа безробітних до:

- А. числа зайнятих;
- Б .чисельності працездатного населення;
- В .чисельності робочої сили;
- Г .загальної чисельності населення.

Тема 12. Економічна сутність ціни та методи ціноутворення в умовах ринкових відносин.

Мета роботи:

- 1.Визначення ціни і ціноутворення. Класифікація цін.
- 2.Функції та види цін.
- 3.Структура роздрібною ціни та ціноутворення, як процес формування цін на товари і послуги.

Загальні відомості

В умовах ринкової економіки успіх діяльності будь-якого підприємства залежить від обраної цінової політики, порядку формування цін, їх розміру та можливості швидко й своєчасно реагувати на зміни ринкової кон'юнктури. На формування цін впливають різні фактори, такі як стан економіки, тип ринку, рівень й характер державного регулювання цін, співвідношення попиту та пропозиції, собівартість, рівень конкуренції, стадія життєвого циклу товару та ін.. Велика кількість факторів, що впливають на ціну, обумовлює складність процесу ціноутворення. При цьому уміння на практиці використовувати відповідні методи ціноутворення, формувати цінову політику й обирати цінові стратегії дозволяє підприємству успішно функціонувати в конкурентному середовищі, підвищувати прибутковість та ефективність виробничо-господарської діяльності господарюючого суб'єкта.

У самому загальному розумінні ціна – це грошове вираження вартості товару. У свою чергу, вартість визначається суспільно-необхідними витратами праці на виробництво одиниці конкретного виду продукції. Згідно з Ф.Котлером, ціна – економічна категорія, що визначає суму грошових коштів, за які продавець хоче продати товар, а покупець готовий його придбати. Ціна – сума цінностей, які споживач обмінює або віддає у вигляді нагороди за можливість користуватися товаром або послугою. З точки зору виробника, основними елементами ціни є витрати і прибуток:

$C = Vit + Pr$, де C – ціна за одиницю продукції (робіт, послуг);
 Vit – сукупні витрати на виготовлення одиниці продукції (робіт, послуг);
 Pr – прибуток від реалізації одиниці продукції, робіт, послуг.
Рентабельність продукції (P) визначається за формулою

$P = \frac{Pr}{Vit} * 100\%$, Відповідно до наведених вище співвідношень ціна може бути визначена наступним чином:

$$Ц = \text{Вит} * \left(1 + \frac{P}{100\%}\right)$$

У ціні фокусуються практично всі основні економічні відносини в суспільстві. Насамперед це стосується виробництва й реалізації товарів, формування їхньої вартості, а також створення, розподілу й використання грошових нагромаджень. Ціна опосередковує всі товарно-грошові відносини. Ціноутворення є процесом формування цін на товари і послуги. Сукупність принципів формування цін складає систему ціноутворення.

У ринкових умовах ціна ніким не призначається, а формується в результаті торгу на основі взаємної угоди між продавцем і покупцем у результаті взаємодії попиту і пропозиції. Вільне ціноутворення – найважливіша ознака ринкової економіки. Значення і місце ціни в регулюванні економічних процесів як на мікро-, так і на макрорівнях виражається за допомогою її функцій. В економічній літературі немає єдиної думки щодо кількості функцій ціни. Найбільш часто виділяють наступні п'ять основних функцій ціни: - обліково-інформаційна; - розподільна; - стимулююча; - балансування попиту і пропозиції; - як інструмент раціонального розміщення виробництва. Всі перераховані функції ціни тісно взаємозв'язані. Так, балансуєча функція є продовженням стимулюючої і також направлена на збільшення об'єму виробництва товарів, що користуються попитом. Функція ціни як інструменту раціонального розміщення виробництва тісно зв'язана з розподільною функцією, загалом вони сприяють становленню і розвитку високоприбуткових секторів економіки.

Вітчизняний і світовий досвід свідчить про те, що на практиці використовується дуже велике різноманіття цін, що пов'язано з особливостями придбання товарів і їх реалізацією.

Залежно від ознаки, встановленої за основу класифікації, можна виділити наступні види цін: *За характером обслуговуваного обороту:* - оптові; - роздрібні; - закупівельні (за якими реалізується сільськогосподарська продукція); - кошторисна вартість (оцінюється вартість будівельних робіт); тарифи (вид цін на послуги житлово-комунального господарства). *Залежно від державного впливу:* - вільні ціни; - регульовані ціни, в числі яких виділяють: - граничні ціни (лімітовані) – ціни, вище (нижче) за які підприємства не можуть встановлювати ціну на свою продукцію (послуги); - фіксовані – ціни, встановлені на певному рівні. Зміна цих цін можлива тільки за рішенням того органу державної влади, який їх встановив. *За способом встановлення і фіксації:* - тверда ціна – ціна, що встановлюється на момент підписання договору і не змінюється протягом всього терміну дії договору. Звичайно в договорі робиться обмовка про те, що ціна тверда і зміні не підлягає; - рухома ціна – ціна, зафіксована в договорі з обмовкою про те, що вона

може бути переглянута, якщо ринкові ціни на дану продукцію зміняться (ціни на промислові, сировинні, продовольчі товари, що поставляються за довгостроковими договорами); - ковзаючі ціни – встановлюються на вироби, що вимагають тривалого терміну виготовлення. Обчислюються з моменту виконання договору шляхом перегляду первинної договірної ціни з урахуванням змін у витратах виробництва за період часу, необхідний для виготовлення продукції (виготовлення складного промислового устаткування, суднобудування, літакобудування). Як правило, при підписанні довгострокового договору обумовлюється базис ціни і можливий відсоток ковзання. *З урахуванням чинника часу:*

- постійні ціни – ціни, що не змінюються під впливом чинника часу;
- сезонні ціни – ціни, що встановлюються на товари, які мають сезонний характер. Визначаються шляхом вживання знижок від первинної продажної ціни, яка діє протягом певного періоду часу;
- східчасті ціни – ряд цін на продукцію, які послідовно знижуються в наперед обумовлені моменти часу за заздалегідь визначеною шкалою.

За способом отримання інформації про рівень цін:

- довідкові ціни – публікуються в каталогах, довідниках, економічних журналах, спеціальних економічних оглядах. Використовуються як орієнтовна інформація при встановленні цін на аналогічну продукцію;
- преїскурантна ціна – вид довідкової ціни, публікованої в преїскурантах фірм - продавців;
- розрахункова ціна – застосовується при визначенні ціни на нестандартну продукцію, що виробляється за індивідуальними замовленнями і розраховується виробником для кожного замовлення окремо з урахуванням якісних і технічних особливостей даного виду продукції.

Залежно від виду ринку:

- аукціонні ціни – ціни публічного продажу за максимально запропонованим рівнем на заздалегідь оглянуту покупцем партію товару (лот). Ціна встановлюється в результаті зміни співвідношення між попитом і пропозицією;
- біржові котирування – ціни на однорідний вид товару, що реалізується через біржу. Ціна біржового товару формується на основі біржового котирування і надбавок або знижок залежно від якості товару, відстані товару від місця поставки, передбаченого біржовим контрактом, і т.д.;
- ціни торгів – ціни особливої форми торгівлі, заснованої на видачі замовлень на поставку товару або виробництво певних робіт (отримання підрядів) за наперед оголошених в спеціальному документі – тендері умовам. Замовнику пропонується декілька проектів по виконанню певного виду робіт з яких він згодом обирає для себе самий оптимальний, у тому числі і за ціною.

Внутрішньофірмові або трансфертні ціни – ціни, вживані всередині підприємства при реалізації продукції між підрозділами підприємства, а також між різними підприємствами, що входять в одну асоціацію, організаційну форму. Будь-яка ціна включає декілька елементів, кількість яких може бути різною. Співвідношення окремих елементів ціни,

виражене у відсотках або частках одиниці, є структурою ціни.

Перелік типових елементів, що формують роздрібну ціну, поданий в таблиці.

Собівартість	Ціна підприємства
Прибуток	без ПДВ і Ав
Акцизний збір	Відпускна ціна підприємства з ПДВ і акцизним збором
ПДВ	
Постачальницько-збутова націнка	Відпускна ціна оптового посередника (купувальна ціна підприємства торгівлі)
Торгова надбавка	РОЗДРІБНА ЦІНА

Таблиця 1. Структура роздрібною ціни

Поняття і терміни: *ціни і ціноутворення, оптові, роздрібні, закупівельні вільні ціни, регульовані, структура роздрібною ціни.*

Завдання до Темі 12

Розв'язати тестові завдання

1. Стейкі, суттєві, постійно повторювані зв'язки між економічними явищами - це:

- А. економічні закони;
- Б. економічні категорії;
- В. поняття;
- Г. економічна політика.

2. Підприємством, заснованим на власності громади адміністративно - територіальною одиниці, є:

- А . змішане;
- Б .казенне;
- В. комунальне;
- Г . державне.

3. Якщо на ринку певного товару одночасно зростуть попит і пропонування, то:

- А. рівноважна кількість збільшиться, але вплив на рівноважну ціну невизначений.
- Б. рівноважна ціна та рівноважна кількість не зміняться;
- В. рівноважна ціна зросте, але вплив на рівноважну кількість невизначений;
- Г. рівноважна ціна та рівноважна кількість зростуть;

4. Товар вважається нижчим, якщо попит на нього:

- А . зменшується зі зростанням доходів споживачів;
- Б . зростає з підвищенням ціни товару-замінника,

В. зростає зі зростанням доходів споживачів,
Г. скорочується з підвищенням ціни товару-доповнювача.

5. Якщо ринкова ціна нижча за рівноважну, то:

А. виникає дефіцит товару;
Б. з'являється надлишок товару;
В. знижується ціна ресурсів;
Г. у галузь увійдуть нові фірми.

6. Додаткова заробітна плата визначається у процентах від:

А. основної заробітної плати;
Б. премій;
В. суми основної заробітної плати і премій;
Г. цільових витрат.

7. Балансовий прибуток включає:

А. додатковий продукт у грошовому вираженні;
Б. чистий дохід підприємства у грошовій формі;
В. першочергові платежі до бюджету, доходи і збитки від позареалізаційної діяльності підприємства.

8. У період депресії найбільше скорочується:

А. рівень зарплати.
Б. рівень цін.
В. обсяг виробництва.
Г. державні закупівлі товарів і послуг.

9. Якщо працівник втратив роботу у зв'язку зі скороченням обсягу виробництва, то виникає безробіття:

А. природне.
Б. циклічне.
В. структурне.
Г. фрикційне.

10. Впровадження нових технологій привело до скорочення 15% робітників, зайнятих ручною працею. Внаслідок цього зріс рівень:

А. циклічного безробіття;
Б. фрикційного безробіття;
В. структурного безробіття;
Г. сезонного безробіття.

Тема 13. Види доходів та витрат. Сутність та роль прибутку в ринковій економіці.

Мета роботи:

1. Форми доходів у ринковій економіці.
2. Структура економічних витрат.
3. Бухгалтерський і економічний прибуток. Функції прибутку.

Загальні відомості

Залежно від суб'єкта, що одержує дохід, доходи поділяються на *приватно сімейні* (доходи приватних осіб чи родин); *доходи фірм* (приватних підприємств, товариств, акціонерних підприємств); *доходи місцевих органів влади і держави*.

Виконуючи свої функції, підприємець повинен забезпечити одержання доходу. *Загальний (сукупний, валовий) дохід (виторг)* — це сума грошей, яку одержала фірма від реалізації продукції за певний

проміжок часу:

$$TR=P*Q$$

де P — ціна проданого товару; Q — обсяг продажів.

Основний показник діяльності фірми — *прибуток*, тобто перевищення доходу над витратами. Щоб збільшити прибуток, необхідно мінімізувати витрати фірми.

Витрати виробництва — це витрати на придбання всіх видів факторів виробництва, необхідних для створення певного товару.

Зовнішні (явні) витрати — фактичні витрати підприємства на покупку ресурсів (сировини, палива, електроенергії, устаткування, оплати праці) у зовнішніх власників ресурсів. Ці витрати враховуються в бухгалтерських звітах і називаються *бухгалтерськими*.

Внутрішні (неявні) витрати — витрати, пов'язані з використанням власних ресурсів фірми. Оскільки фірма могла б використовувати свої ресурси в інших сферах діяльності, необхідно підрахувати можливі втрати. Тому неявні витрати включають:

— «втрачену» заробітну плату, яку міг би отримати підприємець як найманий працівник за своїм фахом;

— «втрачену» орендну плату, якби він здав в оренду свої виробничі приміщення;

— «втрачений» відсоток на суму грошей, яку підприємець міг би покласти в банк замість інвестування у виробництво;

— нормальний прибуток як доход, достатній для того, щоб підприємець залишався в даній галузі.

Економічні (альтернативні) витрати = бухгалтерські (явні) витрати + неявні витрати.

Витрати підприємства поділяються на постійні та змінні.

Постійні витрати (C) — витрати, що не залежать від зміни обсягів виробництва, тому вони існують навіть при нульовому виробництві. Це орендна плата, виплата відсотків по кредитах, амортизаційні відрахування, зарплата управлінського персоналу.

Змінні витрати (Y) — витрати, величина яких змінюється залежно від зміни обсягів випуску продукції. Це витрати на сировину, електроенергію, напівфабрикати, зарплату працівникам.

Загальні витрати фірми (TC = C + Y).

Середні витрати — це витрати на одиницю продукції.

Маржинальні (граничні) витрати (MC) — це додаткові витрати фірми при виробництві додаткової одиниці продукції.

Поняття і терміни: *прибуток, доходи (виторг), витрати виробництва, витрати підприємства*.

Приклад розрахунку типового завдання №4

Підприємець Іванов відкриває кафе. За оренду приміщення він

платить 120 тис. грн на рік. Він наймає персонал із 10 чоловік, кожному з яких він платить по 500 грн на місяць. Сировина, матеріали, електроенергія та інші ресурси зі сторони складають 60 тис. грн на рік. Щоб відкрити кафе, підприємцю довелося вкласти у справу 500 тис. грн власних коштів. Відсоткова ставка за банківськими вкладами склала 10 % річних. Свій підприємницький талант Іванов оцінив у 12 тис. грн, хоча міг посісти місце менеджера в ресторані з окладом 24 тис. грн на рік. Річний виторг підприємця склав 1000 тис. грн. Обчисліть бухгалтерський та економічний прибуток.

Методика розв'язання задачі:

Визначаємо величину зовнішніх і внутрішніх витрат. До зовнішніх витрат належать витрати на: оренду приміщення – 120 тис.грн; сировину, матеріали, електроенергію, інші ресурси зі сторони — 60 тис. грн; заробітну платню персоналу (10 чол. • 500 грн/міс. • 12 міс.) = 60тис. грн.

Разом зовнішні витрати склали: $120 + 60 + 60 = 240$ тис. грн.

До внутрішніх витрат належать: власні кошти — 500 тис. грн; **втрачений відсоток за банківським вкладом** (10% від 500 тис. грн) = 50 тис. грн; підприємницький талант (нормальний прибуток) — 12 тис. грн; втрачена заробітна платня при роботі по найму — 24 тис. грн; **Разом внутрішні витрати склали:** $500 + 50 + 12 + 24 = 586$ тис. грн.

Тепер **визначаємо бухгалтерський прибуток.** Від річного виторгу віднімаємо зовнішні витрати: $1000 - 240 = 760$ тис. грн. **Підраховуємо економічний прибуток.** Від річного виторгу віднімаємо зовнішні й внутрішні витрати: $1000 - 240 - 584 = 176$ тис. грн.

Таким чином, бухгалтерський прибуток склав 760 тис. грн за рік, а економічний прибуток 176 тис. грн. Позитивна величина економічного прибутку свідчить про те, що підприємець Іванов вигідно розпорядився ресурсами, що є в нього.

Завдання до Тем 13

Розв'язати тестові завдання

1.Хто першим ввів в користування термін “політична економія”?

- А .Ф. Кене;
- Б .А. Монкретьєн;
- В . А. Сміт;
- Г .У. Петті;
- Д . Арістотель.

2.Підприємства, в яких працює більше 1000 осіб, називають:

- А . малими;
- Б .великими;
- В . виробничими;
- Г . середніми.

3.Правильно сформулюйте закон пропозицій:

А .кількість пропонованого товару збільшується з підвищенням ціни за його одиницю та зменшується з її зниженням;

Б . кількість пропонованого товару зменшується з підвищенням ціни за його одиницю та збільшується з її зниженнями;

В . кількість пропонованого товару змінюється прямо пропорційно зміні ціни за його одиницю.

4.Економічні витрати - це:

А .витрати, що дорівнюють сумі доходів, яку повинні одержати всі власники ресурсів при найбільш вигідному з можливих способів їх використання;

Б .фактична сума оплачених ресурсів;

В . сукупні видатки підприємця, пов'язані з виробництвом продукції;

Г .альтернативні витрати використання ресурсів, що належать власникам фірм.

5.Яке визначення сутності попиту правильне?

А . попит — це потреба в наявних на ринку товарах і послугах;

Б .попит — це потреба у формі певної кількості грошей;

В .попит - це прагнення різних суб'єктів придбати виготовлені виробниками товари.

6.Розмір преміальних доплат робітникам визначається у процентах від:

А . додаткової заробітної плати;

Б . сум основної та додаткової заробітної плати;

В . заводських витрат;

Г . цехових витрат;

Д . тарифної заробітної плати.

7.Основними шляхами збільшення прибутку на промисловому підприємстві є:

А .підвищення продуктивності праці;

Б .зростання виробництва і реалізації продукції;

В . зниження собівартості продукції та поліпшення якості продукції;

Г .розширення асортименту;

8.Сукупний попит — це:

А . обсяг номінального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

Б . обсяг реального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

В .обсяг потенційного ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

9.Які наслідки викликає інфляція в економіці країни?

А .зниження реальних доходів на душу населення.

Б . підвищення інвестиційної активності.

В . підвищення курсу національної валюти.

10. В країні повна зайнятість існує за умов:

А . державного регулювання ринку праці;

Б . відсутності циклічного безробіття;

В . раціонального використання робочої сили;

Г . відсутності безробіття.

Тема 14. Форми оплати праці та способи стимулювання підвищення ефективності праці.

Мета роботи:

- 1.Номінальна і реальна зарплата.
- 2.Погодинна і відрядна оплата праці.
- 3.Стимулювання праці.

Загальні відомості

Заробітна плата (ЗП) в широкому розумінні містить у собі як безпосередню оплату за використання здібностей людини до праці (протягом певного часу), так і доходи у вигляді гонорарів, премій та інших видів винагород за працю.

Розрізняють номінальну і реальну заробітну плату.

Номінальна заробітна плата — це сума грошей, яку одержує працівник за свою денну, місячну працю.

Реальна заробітна плата — це та маса життєвих благ, які можна придбати за отримані гроші. Вона знаходиться у прямій залежності від номінальної заробітної плати й у зворотній залежності від рівня податків і рівня цін.

Погодинна заробітна плата — метод оплати праці, за якого заробіток прямо пропорційно залежить від кількості годин, відпрацьованих робітником.

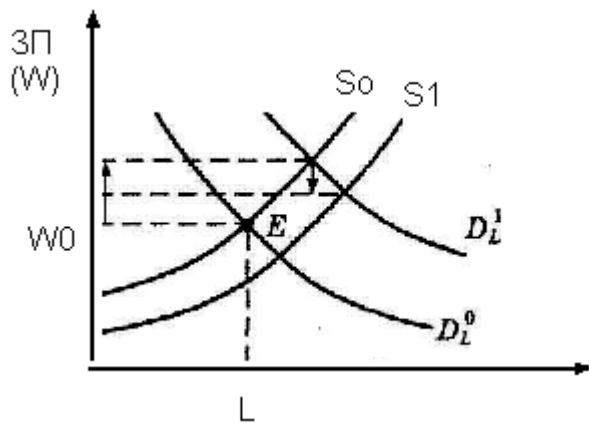
Відрядна заробітна плата — метод оплати праці, за яким заробіток прямо пропорційно залежить від кількості виконаних працівником виробничих операцій чи виготовлених товарів.

Погодинна заробітна плата звичайно застосовується на підприємствах, де переважає строго регламентований технологічний режим (конвеєрне виробництво, хімічні технології). Керівним, інженерно-технічним працівникам, службовцям, науковим працівникам погодинна оплата праці встановлюється у вигляді посадових окладів.

Відрядна заробітна плата найбільше застосовується на підприємствах, де висока частка ручної праці і необхідно стимулювати збільшення випуску продукції.

Заробітну плату можна розглядати як рівноважну ціну, що встановилася на ринку праці. Суб'єктами попиту на ринку праці виступають бізнес і держава, а суб'єктами пропозиції — домашні господарства.

Як і на будь-якому ринку, ціна рівноваги (на ринку праці це заробітна плата) може змінюватися при зміні попиту та пропозиції. Якщо при переході до ринкової економіки зростає попит на фахівців з економічною освітою, то ставки заробітної плати таким фахівцям підприємці підвищать, щоб залучити їх до підприємства. Якщо ж населення відреагує на попит ринку і більша його частина здобуде економічну освіту, пройде курси перепідготовки, то на ринку праці збільшиться пропозиція (крива на рисунку переміститься в положення S^1) заробітна плата цих фахівців почне знижуватись.

Кількість працівників (L)

На ринках різних видів праці рівень заробітної плати різний. Диференціація її пояснюється тим, що різна праця потребує різного рівня кваліфікації; заробітна плата має стимулювати також виконання менш приємних (брудних, важких), але необхідних для суспільства робіт.

Рівень реальної заробітної плати знаходиться в прямій залежності від продуктивності праці. У свою чергу, зростання продуктивності праці можна стимулювати через заробітну плату. Так, застосовується система премій та участі в прибутку. *Премія* — винагорода за ефективність праці. *Участь у прибутку* — це розподіл заздалегідь встановленого відсотка від прибутку підприємства між його працівниками. Використовується пенсійне стимулювання — створено пенсійний механізм, відповідно до якого розмір пенсії прямо залежить від розміру заробітної плати і терміну роботи за наймом. Найефективнішою є система стимулювання через «участь в успіху». На заробітну плату працівники купують на пільгових умовах акції своїх компаній, стаючи співвласниками підприємства. Таким шляхом досягається зацікавленість працівника не тільки в поліпшенні результатів своєї праці, а й в успіху підприємства.

Поняття і терміни: *заробітна плата, номінальна та реальна заробітна плата, погодинна і відрядна.*

Завдання до Темі 14

Розв'язати тестові завдання

1.Визначити, що вивчає економічна теорія.

- А .безпосередній процес виробництва на тому чи іншому підприємстві;
- Б .економічні виробничі відносини, які складаються між людьми в процесі виробництва, обміну і споживання матеріальних благ,
- В . наука про управління підприємством для досягнення максимального прибутку.

2.За формою власності не буває підприємств:

- А .приватних;
- Б . державних;
- В.казенних;

Г .родинних.

3. Постійні витрати фірми - це:

- А .витрати, які мають місце навіть тоді, коли фірма нічого не виробляє;
- Б . витрати на ресурси за цінами, що діяли на момент їх придбання;
- В . неявні витрати виробництва;
- Г . витрати на придбання сировини за завчасно фіксованими цінами

4. Економічний прибуток фірми менший за бухгалтерський на:

- А . суму альтернативної вартості власних ресурсів фірми;
- Б . суму амортизації;
- В . суму постійних витрат фірми;
- Г . на суму змінних витрат фірми.

5. Якщо два товари є взаємозамінниками, то підвищення ціни одного призведе до:

- А . зростання попиту на інший;
- Б . зростання обсягу попиту на інший;
- В . скорочення попиту на інший;
- Г . скорочення обсягу попиту на інший.

6. Заробітна плата регулюється за:

- А . рівнем кваліфікації робітника та шкідливістю виробництва;
- Б . складністю роботи;
- В . національними особливостями;

7. Прибуток від реалізації продукції — це:

- А . виручка від підприємницької діяльності;
- Б . дохід від підприємницької діяльності;
- В . виручка від реалізації продукції за мінусом повної собівартості;
- Г . додатковий продукт у грошовому вираженні;

8. Валовий внутрішній продукт (ВВП) — це:

- А . сума всіх кінцевих товарів і послуг.
- Б . сума всіх реалізованих товарів і послуг.
- В . сума всіх вироблених товарів і послуг.
- Г . сукупна ринкова вартість кінцевої продукції та послуг, що вироблені резидентами країни за рік.

9. Сукупна пропозиція — це:

- А . обсяг реального ВВП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.
- Б . обсяг потенційного ВВП, який економіка пропонує для експорту з метою отримання доходу.
- В . обсяг номінального ЧНП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.
- Г . обсяг прогнозного ВВП, який економіка планує виробити.

10. Природний рівень безробіття відрізняється від фактичного на величину:

- А . циклічного безробіття;
- Б . фрикційного безробіття;
- В . структурного безробіття;
- Г . нічим не відрізняється.

Тема 15. Рента та її види. Земельна рента та ціна землі.

Мета роботи:

1. Що таке земельна рента.
2. Як підрахувати ціну землі.
3. Рента - це особливий вид стійкого доходу.

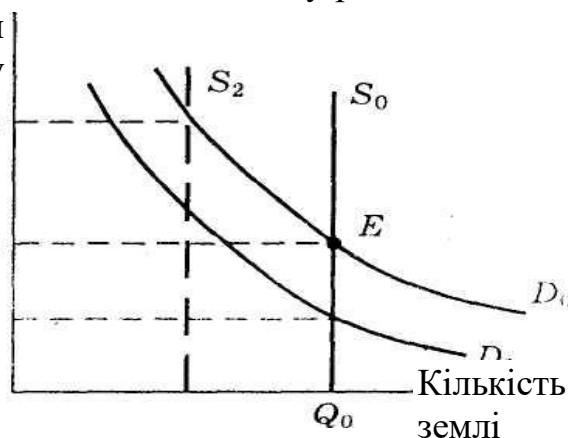
Загальні відомості

Рента — це особливий вид відносно стійкого доходу, безпосередньо не пов'язаного з підприємницькою діяльністю. Тоді що ж забезпечує можливість одержання доходу? Це дохід від якогось фактора виробництва, обмеженість котрого абсолютна, тобто пропозиція його є нееластичною. Наприклад, рента в нафтовидобувній промисловості (адже пропозиція нафтоносних ділянок абсолютно обмежена, штучним шляхом відтворити їхню кількість неможливо).

Важливою умовою виникнення земельної ренти є факт обмеженості пропозиції землі. Принцип установа ренти (орендної плати) такий самий, як і на інших ринках, — рівноважна ціна, що вирівнює попит та пропозицію. Якщо ми врахуємо особливість пропозиції землі (нееластична), то зможемо графічно проаналізувати зміну величини ренти.

Розглянемо фактори, що впливають на величину ренти.

1) Припустимо, що вся земля використовується в сільському господарстві. Тоді при R_2 існуючому попиті на неї рента встановиться на рівні R_0 . Якщо споживачі, не бажаючи набирати вагу, стануть вживати в їжу менше хліба, то попит на землю для вирощування пшениці зменшиться і зсунеться в положення D_1 . При цьому ставки орендної плати будуть знижуватись. Отже, рента (орендна плата) залежить від попиту на сільськогосподарську продукцію.

2) Земля використовується не тільки в сільському господарстві, це унікальний засіб виробництва. Частина землі вилучається із сільськогосподарського виробництва — використовується для будівництва доріг, залізничних магістралей, житла. Чим більша частина землі зайнята під будівництво, тим менше її пропозиція для сільськогосподарського виробництва (S_2). А це спричиняє підвищення орендної плати. Отже, орендна плата землі залежить від попиту на неї для «несільськогосподарського» використання.

3) Необхідно враховувати неоднорідність якості земельних ділянок. Це означає, що продуктивність землі як фактора виробництва буде різною залежно від її родючості та місця розташування (близькість до ринку збуту сільськогосподарської продукції). Утворення диференціальної земельної ренти можна наочно представити через відхилення середніх витрат на ділянках, де родючість землі найвища (більша врожайність при однакових витратах), від найнижчих середніх витрат. Отже, на таких ділянках різниця між

ціною і витратами буде найвищою, що й складатиме ренту. Таким чином, рента залежить від продуктивності ресурсу залежно від ранжування землі (за родючістю і місцем розташування).

Покупець земельної ділянки прагне придбати її заради ренти — постійного щорічного доходу, який приносить земля, але цей покупець може покласти грошову суму в банк і одержати дохід у вигляді відсотка:

$$P_{\text{землі}} = \frac{\text{Розмір орендної плати (ренти)}}{\text{Величина позичкового відсотка}} * 100\%$$

Якщо ж ставка банківського відсотка буде підвищуватись, то ціна землі падатиме. В умовах інфляції, коли гроші знецінюються, ціна землі зростає.

Поняття і терміни: *орендна плата (рента), земельна рента, ціна землі (ділянки), позичковий відсоток.*

Приклад розрахунку типового завдання №5

Ділянка землі щорічно приносить ренту в розмірі 24 тис. грн. За якою ціною можна продати цю ділянку, якщо норма позичкового відсотка складає 10 % .

Методика розв'язання задачі:

Для розв'язання скористаємося формулою:

$$\text{Ціна землі} = \frac{\text{рента}}{\text{норма позичкового відсотка}} \cdot 100\%$$
$$24000$$

$$\text{Ціна землі} = \frac{24000}{10} \cdot 100\% = 240000 \text{ грн.}$$

Таким чином, ділянку землі можна продати за 240 тис. грн.

Завдання до Тем 15

Розв'язати тестові завдання

1.Економічна категорія - це:

- А. слово іноземного походження, що характеризує той або інший стан економіки;
- Б. поняття, що відбиває суттєвий бік економічного явища;
- В. поняття, занесене до економічної енциклопедії;
- Г.слово, що використовується в економічній науці.

2.До господарських товариств не належать:

- А. акціонерні товариства;
- Б.командитні товариства;
- В. товариства з додатковою відповідальністю;
- Г.товариства з частковою відповідальністю.

3.Товар вважається нижчим, якщо попит на нього:

- А.зменшується зі зростанням доходів споживачів;
- Б.зростає з підвищенням ціни товару-замінника,
- В.зростає зі зростанням доходів споживачів,
- Г.скорочується з підвищенням ціни товару-доповнювача.

4.Коли ціна товару підвищується, то:

- А. крива попиту на товари-комплементи зміщується ліворуч;
- Б. крива попиту на товари-замінники зміщується ліворуч;
- В. попит на нього, як правило, скорочується;
- Г. обсяг попиту на нього, як правило, збільшується.

5. Неявні витрати - це:

- А. альтернативна вартість ресурсів, що належать власникам фірми;
- Б. витрати, альтернативна вартість яких дорівнює нулю;
- В. бухгалтерські витрати;
- Г. витрати, які не приймаються до уваги при визначенні обсягів виробництва.

6. Вкажіть основні форми заробітної плати:

- А. відрядна, погодинна;
- Б. відрядно-прогресивна;
- В. відрядно-преміальна;
- Г. погодинно-преміальна;
- Д. непряма відрядна;
- Е. акордно-преміальна.

7. Рентабельність — це:

- А. абсолютний показник ефективної діяльності підприємства;
- Б. відносний показник ефективної діяльності підприємства;
- В. чистий прибуток підприємства;
- Г. дохід підприємства;
- Д. відношення прибутку до витрат на його одержання.

8. Повна зайнятість забезпечується в умовах:

- А. раціонального розподілу робочої сили.
- Б. використання робочої сили за професією.
- В. відсутності безробіття.
- Г. відсутності циклічного безробіття.

9. На думку прихильників теорії економіки пропозиції, стагфляція — це результат:

- А. надмірно високого рівня оподаткування.
- Б. відсутності державного регулювання.
- В. непередбаченої інфляції.
- Г. недостатнього сукупного попиту.

10. В країні робітники, які бажають працювати, але втратили надію і припинили пошук роботи:

- А. відносяться до фрикційного безробіття;
- Б. відносяться до непрацездатного населення;
- В. не враховуються у складі робочої сили;
- Г. згідно із законодавством отримують допомогу по безробіттю.

Тема 16. Сутність безробіття. Причини та типи безробіття. Соціально - економічні наслідки.

Мета роботи:

1. Сутність, причини і типи безробіття.
2. Фактичний і природний рівень безробіття.
3. Соціально-економічні наслідки безробіття.

Загальні відомості

Безробіття — соціально-економічне явище, за якого частина економічно активного населення не може знайти роботу, тобто залишається тимчасово незайнятою.

Причинами безробіття є:

- структурні зрушення в економіці, що обумовлені впровадженням нових технологій, устаткування;
- економічний спад чи депресія;
- політика профспілок і уряду в галузі оплати праці;
- сезонні зміни в рівні виробництва окремих галузей економіки;
- зміни в демографічній структурі населення;
- пошуки найбільш вигідних умов роботи.

Залежно від цих причин розрізняють такі види безробіття:

1) *Фрикційне безробіття* — короткострокове безробіття, зумовлене неоднорідністю людей і робочих місць, пов'язане з пошуком першого чи більш вигідного місця роботи, зміною місця проживання, тимчасовою втратою сезонної роботи, звільненням. Фрикційне безробіття вважається неминучим і навіть бажаним.

2) *Структурне безробіття* — безробіття, викликане змінами в технології виробництва, споживчих перевагах. Це тривалий тип безробіття, оскільки потрібен час на перепідготовку, перекваліфікацію, переїзд людей.

3) *Циклічне безробіття* — безробіття, що виникає в періоди спаду економічного розвитку й зумовлене недостатнім сукупним попитом на робочу силу. Визначити рівень безробіття можна, розрахувавши фактичний рівень безробіття.

Фактичний рівень безробіття = кількість безробітних / кількість економічно активного населення (робоча сила)*100%

До безробітних належать особи працездатного віку, що втратили роботу, зареєстровані на біржі праці й активно шукають роботу.

Економічно активне населення, або робоча сила, включає зайнятих і безробітних працездатного віку.

Сума рівнів фрикційного і структурного безробіття називається *природним рівнем безробіття*.

Безробіття в будь-якій країні має тяжкі економічні й соціальні наслідки. Економіка втрачає частину ВВП, скорочуються податкові надходження до державного бюджету, зростають витрати на виплату грошових допомог безробітним, утримання значного апарату державних органів з питань праці, зайнятості та соціального забезпечення.

Відповідно до закону Оукена, перевищення фактичного рівня безробіття, порівняно з його природним рівнем, на 1 % призводить до зменшення потенційного ВВП (при повній зайнятості) на 2,5—3 %.

Внаслідок безробіття відбувається знецінення, недовикористання накопиченого науково-освітнього потенціалу суспільства, погіршується якість життя безробітних і членів їхніх родин, зменшується частка

економічно активного населення через негативні зміни в рівні народжуваності, підвищення рівня смертності, зниження середньої тривалості життя, посилення відтоку кваліфікованих кадрів за кордон. Крім того, у суспільстві наростає соціальна напруженість, погіршується морально-психологічний стан безробітного, зростають злочинність, невпевненість у майбутньому.

У цьому зв'язку однією з важливих функцій держави стає регулювання зайнятості, усунення негативних наслідків безробіття.

Поняття і терміни: *безробіття, фрикційне, структурне і циклічне безробіття, природний і фактичний рівень безробіття, економічно активне населення, закон Оукена.*

Завдання до Темі 16

Розв'язати тестові завдання

1.Що вивчає макроекономіка?

- А. закономірності розвитку промислового виробництва.
- Б. умови економічного зростання країни.
- В. закономірності функціонування національної економіки.
- Г. економічну політику держави.

2.У період депресії найбільше скорочується:

- А. рівень зарплати.
- Б. рівень цін.
- В.обсяг виробництва.
- Г.державні закупівлі товарів і послуг.

3.Сукупний попит — це:

- А. обсяг номінального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.
- Б. обсяг реального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.
- В. обсяг потенційного ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

4.Валовий внутрішній продукт (ВВП) — це:

- А.сума всіх кінцевих товарів і послуг.
- Б. сума всіх реалізованих товарів і послуг.
- В. сума всіх вироблених товарів і послуг.
- Г. сукупна ринкова вартість кінцевої продукції та послуг, що вироблені резидентами країни за рік.

5.Повна зайнятість забезпечується в умовах:

- А. раціонального розподілу робочої сили.
- Б. використання робочої сили за професією.
- В. відсутності безробіття.
- Г. відсутності циклічного безробіття.

6.За яких умов виникає безробіття?

- А.збігання пропозиції робочої сили з попитом на неї.
- Б. на ринку праці попит на робочу силу менший від пропозиції.
- В. міграція робочої сили.

7.Інфляція попиту виникає в умовах, коли:

- А.зростання сукупного попиту випереджає зростання сукупної пропозиції.
- Б.темпи зростання сукупного попиту і сукупної пропозиції однакові.

В. зростання сукупної пропозиції випереджає зростання сукупного попиту.
Г. усі відповіді неправильні.

8. До цінових чинників сукупного попиту належать:

- А. продуктивність основного капіталу.
- Б. ефект багатства та ефект відсоткової ставки.
- В. зміни в економічній політиці держави.

9. Крива Філіпса показує взаємозв'язок між:

- А. інфляцією витрат і безробіттям.
- Б. природним і циклічним безробіттям,
- В. фактичним безробіттям і витратами економіки.
- Г. інфляцією попиту і безробіттям.

10. Що розуміють під ефективністю економіки?

- А. темпи економічного зростання в країні.
- Б. зростання курсу національної валюти.
- В. співвідношення між результатами і витратами.
- Г. досягнутий обсяг реального ВВП.

Тема 17. Сутність, причини та рівень інфляції. Соціально - економічні наслідки.

Мета роботи:

1. Сутність та типи інфляції.
2. Розрахунок рівня інфляції.
3. Економічні та соціальні наслідки інфляції.

Загальні відомості

В ідеальному випадку для кругообігу грошей в економіці кількість їх має відповідати вимогам торгівлі при рівні цін, що склався, і певної швидкості обігу. Ця рівновага описується рівнянням Фішера: $M \cdot V = P \cdot Q$, де M — кількість грошей в обігу; V — швидкість обігу грошової одиниці; P — середній рівень цін, Q — кількість товарів і послуг.

Якщо ж рівновага порушується, то змінюється середній рівень цін і купівельна спроможність грошей.

Інфляція — це процес зростання середнього рівня цін, що спричиняє зниження купівельної спроможності грошей.

Дефляція — зворотний процес, який виражається зниженням середнього рівня цін.

Інфляція не означає зростання цін на всі товари. У той час як ціни на одні товари ростуть, ціни на інші можуть не змінюватись.

Виділяють два основні типи інфляції:

1) *Інфляція попиту*, коли «надто велика кількість грошей полює на невелику кількість товару». Причиною може бути емісія грошей. У цьому разі в рівнянні відбулися такі зміни, а товару виробляється стільки ж. Отже, рівновага в ринковому кругообігу може зберегтися лише при підвищенні цін, тобто виникне інфляція.

2) *Інфляція витрат* виявляється, коли ціни зростають внаслідок збільшення витрат на виробництво. Розкручується інфляційна спіраль.

Спочатку ростуть ціни на основні види ресурсів(електроенергія, паливо, середня заробітна плата), що призводить до зниження обсягів виробництва.

Менша кількість товарів продається за ту саму кількість грошей. Ціни ростуть. Тому, якщо ми домагаємося росту заробітної плати, а продуктивність праці не підвищується, то такі заходи призведуть до зниження рівня життя, оскільки викличуть інфляцію.

Показниками інфляції є *рівень інфляції (індекс цін)* і *темп інфляції*.

$$\text{Індекс ЦІН } (I^P) = \frac{\text{Ціна споживчого кошику за поточний рік}}{\text{Ціна відповідного споживчого кошику базового року}}$$

$$\text{Темп інфляції} = \frac{I_p \text{ поточного періоду} - I_p \text{ базового періоду}}{I_p \text{ базового періоду}} \cdot 100 \%$$

I_p — характеризує темп росту цін, а темп інфляції — приріст цін.

Залежно від темпів росту цін виділяють такі види інфляції: *повзуча* (до 10 % за рік); *галоупуюча* (до 200 % за рік); *гіперінфляція* (рівень цін підвищується понад 50 % за місяць). Повзуча інфляція (до 5 %) виконує стимулюючу функцію: змушує підприємця вкладати прибуток у виробництво, щоб він не знецінився. Однак галоупуюча інфляція і гіперінфляція призводять до негативних соціально-економічних наслідків. Інфляція знижує реальні доходи населення. *Номінальний дохід* — це кількість грошей, яку одержують у вигляді заробітної плати, ренти чи прибутку. *Реальний дохід* — кількість товарів і послуг, яку можна придбати на свій номінальний дохід:

$$I_{\text{реальн. доходу}} = \frac{I_{\text{номінального доходу}}}{I_{\text{цін}}}$$

Від інфляції потерпають ті, хто одержує фіксовані номінальні доходи (пенсії, стипендії, заробітну плату). Вона погіршує становище й громадян, які мають заощадження, бо купівельна спроможність грошей згодом знижується. При цьому перерозподіляються доходи між кредиторами і позичальниками. Ті, хто одержав кредит, виграють за рахунок втрат кредиторів. Тому в разі кредитування населенням держави шляхом внесків чи купівлі облігацій інфляція також знижує рівень життя.

Антиінфляційні заходи:

- 1) регулювання (зниження) сукупного попиту: збільшення

- податків, зниження державних витрат;
2) контроль за зарплатою і цінами;
3) індексація доходів.

Поняття і терміни: *інфляція, дефляція, споживчий кошик, індекс цін, гіперінфляція, темп інфляції, індексація доходів.*

Завдання до Тему 17

Розв'язати тестові завдання

1. Сукупний попит в країні — це:

- А. обсяг номінального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб;
- Б. обсяг реального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою - задоволення своїх платоспроможних потреб;
- В. обсяг потенційного ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

2. Повна зайнятість в країні існує за умов:

- А. державного регулювання ринку праці;
- Б. відсутності циклічного безробіття;
- В. раціонального використання робочої сили;
- Г. відсутності безробіття.

3. Державний бюджет країни - це:

- А. кошторис витрат держави;
- Б. державна скарбниця;
- В. фінансовий план надходжень і державних витрат;
- Г. кошторис надходжень держави.

4. Що не характерно в країні для фази піднесення:

- А. зменшення безробіття;
- Б. підвищення продуктивності праці;
- В. зростання кредитів;
- Г. скорочення інвестицій.

5. В макроекономіці дефлятор ВВП дорівнює відношенню:

- А. реального ВВП до номінального ВВП;
- Б. номінального ВВП до реального ВВП;
- В. номінального ВВП до ВНД;
- Г. номінального ВВП поточного року до реального ВВП базового року.

6. Економічне зростання в країні - це:

- А. довгострокове збільшення обсягу потенційного ВВП як в абсолютних розмірах, так і на одну особу населення;
- Б. накопичення і збільшення капіталу діючих фірм;
- В. збільшення обсягу ВВП у період циклічного піднесення;
- Г. збільшення випуску кінцевих товарів і послуг у поточних цінах..

7. Що є об'єктом макроекономіки :

- А. економічні ресурси країни;
- Б. основний капітал;
- В. економічна система;
- Г. приватна економіка.

8. В країні валовий національний дохід (ВНД) — це

- А. сума, внутрішніх первинних доходів плюс внутрішні трансферти;
- Б. сума внутрішніх і зовнішніх первинних доходів;
- В. сума внутрішніх первинних доходів;

Г. сума всіх первинних доходів плюс чисті поточні зовнішні трансферти.

9. Державні податки - це:

- А. грошові стягнення з кожної працюючої людини;
- Б. грошові платежі, що виплачуються з державного бюджету;
- В. обов'язкові платежі в бюджет, які здійснюють фізичні та, юридичні особи;
- Г. інвестиційні кошти.

10. Постраждають менше за все від непередбачуваної інфляції:

- А. ті, хто отримує фіксований номінальний дохід;
- Б. ті, в кого номінальний дохід зростає, але повільніше, ніж зростає рівень цін;
- В. ті, хто має заощадження у грошовій формі;
- Г. ті, хто став боржником раніше, коли рівень цін був нижчий.

Тема 18. Способи розрахунку ВВП. Номінальний та реальний ВВП.

Мета роботи:

1. Основні показники економічного розвитку.
2. Номінальний і реальний ВВП (ВВП).
3. Методи розрахунку: витрат, доходів, виробничий.

Загальні відомості

Валовий національний продукт (ВВП) — це сукупна вартість кінцевих продуктів, створених національним капіталом як на території країни, так і за кордоном упродовж року. Це найзагальніший показник, який охоплює кінцеві результати економічної діяльності всіх господарських одиниць у виробничій сфері та у сфері нематеріальних послуг.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) — це сукупна вартість усіх кінцевих товарів і послуг, створених упродовж року на території даної країни.

Обидва показники відбивають результати діяльності у двох сферах народного господарства: матеріального виробництва та послуг. Ці показники визначаються як вартість усього обсягу кінцевого виробництва товарів і послуг в економіці за один рік (квартал, місяць). Вони обчислюються у цінах як поточних (чинних), так і постійних (цінах певного базового року).

Номінальний ВВП (ВВП) — річний обсяг кінцевих товарів і послуг, виражений у поточних цінах.

Реальний ВВП (ВВП) — річний обсяг кінцевих товарів і послуг, виражений у постійних (незмінних) цінах, тобто в цінах базового року.

Для коректування грошового вираження ВВП з урахуванням динаміки цін використовують дефлятор ВВП.

$$\text{Дефлятор ВВП} = \frac{\text{Номінальний ВВП}}{\text{Реальний ВВП}} * 100 \% .$$

Звідси

$$\text{Реальний ВВП} = \frac{\text{Номінальний ВВП}}{\text{Дефлятор ВВП}} * 100 \% .$$

Оскільки реальний ВВП відображає ринкову вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених у країні за рік і виміряну у постійних цінах (грошах, які мають незмінну купівельну спроможність), він є точнішим (порівняно з номінальним ВВП) показником функціонування національної економіки.

ВВП (ВНП) можна виміряти трьома способами:

1) *З точки зору «витратного» підходу* ВВП містить чотири компоненти:

— особисті споживчі витрати (С) — це витрати домашніх господарств на товари кінцевого споживання, до яких належать товари повсякденного попиту і тривалого користування, а також витрати на різноманітні послуги;

— валові інвестиції (І) — витрати фірм на будівництво будинків і споруд, на придбання обладнання й устаткування, транспортних засобів; приріст виробничих запасів сировини та напівфабрикатів. До інвестицій також належать витрати фірм і домашніх господарств на житлове будівництво;

— державні закупівлі товарів і послуг (О) — це витрати центральних і місцевих органів влади на закупівлю всіх видів ресурсів, кінцевих товарів і послуг, а також витрати на оборону, утримання держaparату, правоохоронних органів, освіти тощо;

— чистий експорт (Х) — це різниця між сумою, витраченою іноземцями на придбання наших товарів (експорт), і сумою, яку ми витрачаємо, купуючи іноземні товари (імпорт).

Із ВВП виключається ряд грошових операцій. По-перше, це чисто фінансові операції: державні трансферти (пенсії, грошова допомога малозабезпеченим, стипендії та інше); доходи від купівлі-продажу цінних паперів; приватні трансферти (допомога батьків дітям-студентам, багатих родичів бідним та ін.). Друга група операцій — продаж раніше вживаних речей. ВВП віддзеркалює рівень поточного виробництва, тому товари, вироблені раніше, до нього не включаються. Не враховується у ВВП також грошова операція, в ході якої товар, вироблений в поточному році, через кілька днів після продажу було перекуплено, оскільки в цьому випадку виникає подвійний рахунок. Виключаються з ВВП і товари та послуги, вироблені для власного споживання виробника, тому що вони не супроводжуються грошовими операціями, а ВВП — це грошовий показник.

2) *За сумою доходів*, створених у процесі виробництва товарів та послуг.

3) За вартістю («виробничий» метод). Слід враховувати, що всі товари та послуги поділяються на кінцеві та проміжні. Товари, які купуються для подальшої переробки або перепродажу, називаються проміжними; вони не купуються кінцевими споживачами і ніколи не враховуються у ВВП. До ВВП включається вартість тільки кінцевих продуктів, що виробляються та продаються для споживання та інвестицій. Статистики, здійснюючи розрахунок ВВП, враховують у ньому тільки те, що називається доданою вартістю.

Додана вартість — різниця між вартістю вироблених товарів та послуг і вартістю матеріальних витрат на виробництво і реалізацію продукції.

Поняття і терміни: *валовий національний продукт, валовий внутрішній продукт, дефлятор ВВП, національний дохід.*

Приклад розрахунку типового завдання №6

Реальний ВВП 2015 року склав 2400 млрд. дол. Дефлятор ВВП у 206 році дорівнював 0,9, а номінальний ВВП склав 2250 млрд. дол. Визначте темп економічного зростання й фазу економічного циклу.

Методика розв'язання задачі:

Визначимо реальний ВВП 2016 року:

$$\text{ВВП}_{2016\text{реал.}} = \frac{\text{ВВП}_{2016\text{номінал.}}}{\text{дефлятор ВВП}} = \frac{2250}{0,9} = 2500 \text{ млрд. дол.}$$

Розрахуємо темп економічного зростання:

$$\text{Т зростання} = \frac{\text{ВВП}_{2016\text{реал.}}}{\text{ВВП}_{2015\text{реал.}}} \cdot 100\% = \frac{2250}{2400} \cdot 100\% = 104,16\%$$

Темп економічного зростання складає 104,16 %, отже реальний обсяг виробництва збільшився на 4,16%, що відповідає фазі економічного підйому.

Завдання до Темі 18

Розв'язати тестові завдання

1. В країні повна зайнятість існує за умов:

- А. державного регулювання ринку праці;
- Б. відсутності циклічного безробіття;
- В. раціонального використання робочої сили;
- Г. відсутності безробіття.

2. Які наслідки викликає інфляція в економіці країни?

- А. зниження реальних доходів на душу населення.
- Б. підвищення інвестиційної активності.
- В. підвищення курсу національної валюти.

3. Що характеризує сукупна пропозиція — це:

- А. обсяг реального ВВП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.

Б. обсяг потенційного ВВП, який економіка пропонує для експорту з метою отримання доходу.

В. обсяг номінального ЧНП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.

Г. обсяг прогнозного ВВП, який економіка планує виробити.

4. В країні сукупний попит — це:

А. обсяг номінального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб;

Б. обсяг реального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб;

В. обсяг потенційного ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

5. На думку прихильників теорії економіки пропозиції, стагфляція — це результат:

А. надмірно високого рівня оподаткування.

Б. відсутності державного регулювання.

В. непередбаченої інфляції.

Г. недостатнього сукупного попиту.

6. Нерівність у доходах населення країни зумовлюється:

А. економічною нестабільністю.

Б. високим рівнем інфляції.

В. здібностями до праці.

Г. низьким рівнем соціального захисту.

7. Що не характерно в країні для фази піднесення:

А. зменшення безробіття;

Б. підвищення продуктивності праці;

В. зростання кредитів;

Г. скорочення інвестицій.

8. В макроекономіці дефлятор ВВП дорівнює відношенню:

А. реального ВВП до номінального ВВП;

Б. номінального ВВП до реального ВВП;

В. номінального ВВП до ВНД;

Г. номінального ВВП поточного року до реального ВВП базового року.

9. У період депресії в країні найбільше скорочується:

А. рівень зарплати.

Б. рівень цін.

В. обсяг виробництва.

Г. державні закупівлі товарів і послуг.

10. (ВВП) Валовий внутрішній продукт — це:

А. сума всіх кінцевих товарів і послуг.

Б. сума всіх реалізованих товарів і послуг.

В. сума всіх вироблених товарів і послуг.

Г. сукупна ринкова вартість кінцевої продукції та послуг, що вироблені резидентами країни за рік.

Тема 19. Циклічність як форма руху економіки. Фази ділового циклу.

Мета роботи:

1. Діловий цикл і його структура.
2. Фази ділового циклу.
3. Теорії ділових циклів.

Загальні відомості

Діловий цикл виявляється в пожвавленні чи спаді економічної активності всіх суб'єктів суспільства. *Діловий цикл* — це коливання обсягів національного виробництва, доходів, зайнятості, що, як правило, тривають від двох до десяти років. Такі цикли властиві всім країнам з розвинутою ринковою економікою. Попри відмінності між циклами в різних країнах і в різні періоди часу, які характеризуються тривалістю, охопленням галузей (виділяються тільки аграрні кризи), кількістю країн, де спостерігається спад економіки,— можна виділити загальні риси ділового циклу. *Економічний цикл*, має такі фази: підйом (пожвавлення), вершина (пік), спад (реcesія), депресія (пригнічення – дно).

На кожній фазі відбуваються відхилення від середніх показників економічного розвитку. Реальний ВВП, що розраховується в базових цінах, відхиляється від номінального ВВП у поточних цінах. Це відхилення фіксується через дефлятор ВВП і характеризує рівень інфляції.

Колівання фактичного обсягу випуску щодо потенційного ВВП (максимально можливого при повній зайнятості ресурсів) характеризуються рівнем безробіття. Циклічно змінюються також ставки відсотка, валютні курси, обсяг грошової маси.

Стисла характеристика фаз ділового циклу.

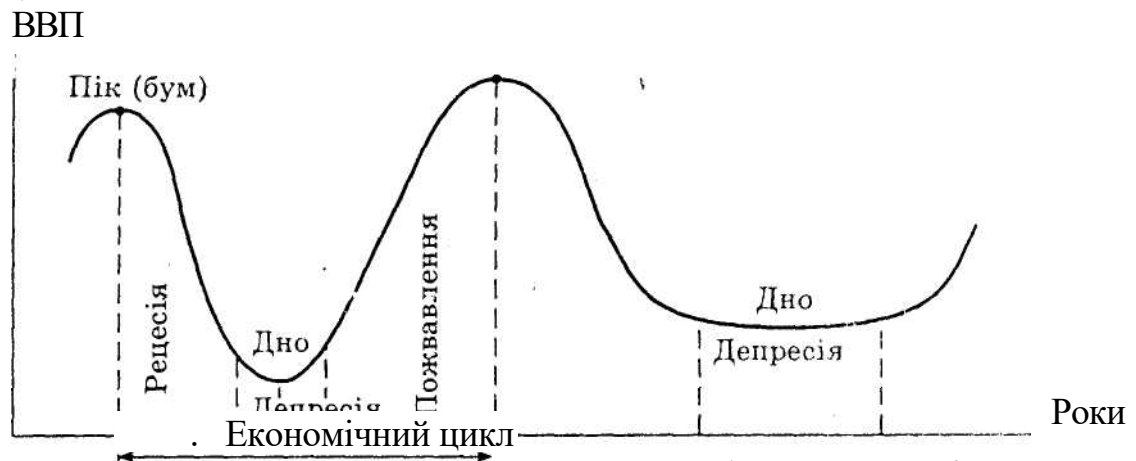
1) Вихідною фазою циклу є *спад (реcesія)*. У період реcesії спостерігається падіння темпів економічного росту, а потім пряме скорочення обсягів випуску продукції. Різко збільшуються запаси нереалізованої продукції, особливо товарів тривалого користування: автомобілів, побутової техніки. Падає попит фірм на робочу силу — безробіття зростає. Фірми відчувають гостру потребу в грошах. Підвищений попит на гроші спричиняє зростання ставки банківського відсотка.

2) Після реcesії настає фаза *депресії (зниження, пригнічення)*. Депресія як нижча точка кризи може бути дуже тривалою. В умовах депресії виробництво зупинене на багатьох підприємствах, тому пропозиція перестає обганяти попит. Це спричиняє припинення росту цін, зниження темпів інфляції при значному зростанні безробіття. На дані її фазі створюються умови для виходу з кризи: зменшення цін на засоби виробництва і здешевлення кредиту сприяють новому нагромадженню капіталу.

3) Наступна фаза — *пожвавлення* означає розширення виробництва до його передкризового рівня, починається невелике підвищення цін, викликане пожвавленням купівельного попиту. Підприємства розширюють обсяги виробництва, відбувається пожвавлення на ринку праці, скорочуються масштаби безробіття.

Зростає попит на грошовий капітал, і ставка банківського відсотка знову збільшується.

4) Слідом за поживленням настає фаза *підйому* (англ. *бум*). Випуск продукції перевищує передкризовий рівень. Безробіття скорочується до природного рівня (фрикційне і структурне безробіття). Зростання купівельного попиту спричиняє інфляцію (зростання цін). Підвищується прибутковість підприємства.

Існує багато теорій, що аналізують причини виникнення ділового циклу. Всі вони погоджуються в одному: кризи зумовлені глибоким порушенням необхідного співвідношення між купівельним попитом та пропозицією товарів. Це порушення може бути викликане як внутрішніми факторами (зміна обсягів інвестицій, коливання обсягів грошової маси), так і зовнішніми (зростання кількості населення, відкриття природних родовищ ресурсів, технологічні революції, війни). На думку вчених, циклічність розвитку економіки неминуча, але макроекономічний аналіз вже в ХХ столітті дозволив уникнути тривалих застійних явищ (депресій) в економічному циклі. Остання глибока депресія в розвинених країнах спостерігалася в 1929-1933 рр.

Поняття і терміни: *економічний цикл, криза, депресія, поживлення, підйом, Велика депресія.*

Завдання до Темі 19

Розв'язати тестові завдання

1. Назва сукупна пропозиція — це:

- А. обсяг реального ВВП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.
- Б. обсяг потенційного ВВП, який економіка пропонує для експорту з метою отримання доходу.
- В. обсяг номінального ЧНП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.
- Г. обсяг прогнозного ВВП, який економіка планує виробити.

2. Прихильники теорії економіки пропозиції вважають, стагфляція — це результат:

- А. надмірно високого рівня оподаткування.

- Б. відсутності державного регулювання.
- В. непередбаченої інфляції.
- Г. недостатнього сукупного попиту.

3.Що таке сукупний попит — це:

- А. обсяг номінального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.
- Б. обсяг реального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.
- В. обсяг потенційного ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб

4.Нерівність у доходах населення країни зумовлюється:

- А. економічною нестабільністю.
- Б. високим рівнем інфляції.
- В. здібностями до праці.
- Г. низьким рівнем соціального захисту.

5.Сукупний обсяг товарів та послуг, виготовлених в країні протягом року - це :

- А. національне багатство.
- Б. національний дохід.
- В. чистий економічний добробут.
- Г. валовий внутрішній продукт.

6. Прямий податок в макроекономіці - це:

- А. податок на пиво.
- Б. податок з обігу.
- В. прибутковий податок.
- Г. податок на нафту.

7.Є позитивним чистий експорт, коли:

- А.експорт зменшується, імпорт зростає.
- Б. експорт більший за імпорт.
- В. експорт та імпорт зменшуються.
- Г. імпорт більший за експорт.

8.Повна зайнятість забезпечується в країні в умовах:

- А. раціонального розподілу робочої сили.
- Б. використання робочої сили за професією.
- В. відсутності безробіття.
- Г. відсутності циклічного безробіття.

9.В макроекономіці чисті інвестиції— це;

- А. вартість використаних засобів виробництва.
- Б. величина чистого прибутку.
- В. відновна вартість виробничих потужностей мінус амортизація.
- Г. збільшення основних фондів.

10.Номінальний ВВП країни визначається за цінами:

- А. поточного року.
- Б. попереднього року.
- В. наступного року.
- Г. базового року.

Тема 20. Сутність поняття податки, бюджет та методи подолання бюджетного дефіциту.

Мета роботи:

- 1.Податки та їх види.

2. Види бюджету.

3. Що таке бюджетний дефіцит і бюджетний профіцит.

Загальні відомості

Податки - це обов'язкові платежі фізичних та юридичних осіб до місцевого та державного бюджетів.

Бюджет — це план створення і витрати державних коштів. Бюджетна система України складається з трьох ланок:

— *Держбюджет України; регіональні бюджети* (до них належать обласні бюджети, бюджет Автономної Республіки Крим, міські бюджети Києва і Севастополя); *місцеві бюджети*.

Державний бюджет України є основним фінансовим планом держави, який затверджується Верховною Радою України і має статус закону. Через цей бюджет мобілізуються фінансові ресурси для подальшого їх перерозподілу та використання з метою державного регулювання економічного розвитку країни і реалізації соціальної політики на території всієї України. Крім того, за рахунок засобів державного управління покриваються такі витрати, як утримання органів державного управління, забезпечення потреб оборони країни, обслуговування державного боргу, поповнення державних запасів, резервів тощо.

Бюджетна політика — це вплив на сукупний попит за допомогою системи державних замовлень, оподаткування і трансфертних платежів.

Бюджетний надлишок — перевищення доходів бюджету над його витратами. Доходи бюджету формуються за рахунок податків, а витрати являють собою закупівлю товарів і послуг, а також трансфертні виплати. Додатний бюджетний надлишок називається *бюджетним профіцитом*, від'ємний — *бюджетним дефіцитом*.

Поняття і терміни: *податки, бюджети, держбюджет України, бюджетний профіцит, бюджетний дефіцит*.

Приклад розрахунку типового завдання №7

Визначте дефіцит або надлишок державного бюджету, якщо відомі такі дані:

Статті державного бюджету	Млрд. грн
Акцизи	58
Податок на прибуток	171
пдв	237
Оборона	144
Обслуговування внутрішнього боргу	210
Прибутковий податок	12
Соціально-культурні заходи	161

Кошти на надзвичайні обставини	62
Кошти від приватизації	148
Фінансування місцевих бюджетів	94

Методика розв'язання задачі:

Структура державного бюджету:

Статті доходів		Статті витрат	
Акцизи	58	Соціально-культурні заходи	161
Податок на прибуток	171	Фінансування місцевих бюджетів	94
пдв	237	Оборона	144
Прибутковий податок	12	Обслуговування внутрішнього боргу	210
Кошти від приватизації	148	Кошти на надзвичайні обставини	62
Разом доходи:	626	Разом видатки:	671

Державні витрати перевищують державні доходи, тобто в країні бюджетний дефіцит у розмірі: $626 - 671 = -45$ (млрд грн).

Завдання до Тем 20

Розв'язати тестові завдання

1.Внаслідок спаду в економіці той, хто втратив роботу, потрапляє до категорії безробітних, які охоплені:

- А. фрикційною формою безробіття.
- Б. структурною формою безробіття.
- В. циклічною формою безробіття.

2.В країні робітник, який звільнився за власним бажанням і входить до складу робочої сили, але поки що не знайшов роботу, потрапляє до категорії безробітних, які охоплені:

- А. структурною формою безробіття.
- Б. циклічним безробіттям.
- В. фрикційною формою безробіття.
- Г. кон'юнктурною формою безробіття.

3.Що характеризує сукупний попит — це:

- А. обсяг номінального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.
- Б. обсяг реального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.
- В. обсяг потенційного ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

4.Коли людина хвора і не може працювати, то вона:

- А. належить до розряду незайнятих у виробництві.
- Б. належить до безробітних.
- В. розглядається як неповністю зайнята.

Г не враховується у складі робочої сили.

5. Зайнятість повна забезпечується в умовах:

- А. раціонального розподілу робочої сили.
- Б. використання робочої сили за професією.
- В. відсутності безробіття.
- Г. відсутності циклічного безробіття.

6. Прямий податок в макроекономіці - це:

- А. податок на пиво.
- Б. податок з обігу.
- В. прибутковий податок.
- Г. податок на нафту.

7. Офіційний рівень безробіття визначається як відношення числа безробітних до:

- А. числа зайнятих;
- Б. чисельності працездатного населення;
- В. чисельності робочої сили;
- Г. загальної чисельності населення.

8. Впровадження нових технологій привело до скорочення 15% робітників, зайнятих ручною працею. Внаслідок цього зріс рівень:

- А. циклічного безробіття;
- Б. фрикційного безробіття;
- В. структурного безробіття;
- Г. сезонного безробіття.

9. В країні природний рівень безробіття відрізняється від фактичного на величину:

- А. циклічного безробіття;
- Б. фрикційного безробіття;
- В. структурного безробіття;
- Г. нічим не відрізняється.

10. В країні робітники, які бажають працювати, але втратили надію і припинили пошук роботи:

- А. відносяться до фрикційного безробіття;
- Б. відносяться до непрацездатного населення;
- В. не враховуються у складі робочої сили;
- Г. згідно із законодавством отримують допомогу по безробіттю.

Тема 21. Сутність і форми міжнародних економічних відносин.

Мета роботи:

1. Сучасні міжнародні економічні відносини.
2. Міжнародна торгівля.
3. Міжнародне підприємництво та об'єктивні умови його появи.

Загальні відомості

Міжнародна торгівля — це сфера міжнародних товарно-грошових відносин, які виникають в обміні товарами та послугами між різними країнами. Міжнародна торгівля є найдавнішою формою міжнародних економічних відносин. На її основі склалися міжнародна міграція трудових ресурсів, міжнародна міграція капіталу, міжнародна валютна система та міжнародне науково-технічне співробітництво.

Фактором формування міжнародної торгівлі є ***міжнародний поділ праці (МПП)*** — спеціалізація окремих країн на виробництві певного виду

продукції для її продажу на світовому ринку.

Спочатку МПП відбувався під впливом *природних чинників* — тобто відмінностей країн у природнокліматичних умовах, територіальному розташуванні, забезпеченості трудовими ресурсами, розміщенні корисних копалин та ін. Так, Голландія історично спеціалізувалася на виготовленні м'ясо-молочної продукції, Бразилія — кави, Таїланд — рису.

Міжнародне підприємництво — сукупність угод, які укладають і виконують через національні кордони. Міжнародне підприємництво пов'язано з переміщенням ресурсів, товарів і послуг з однієї країни в іншу. На нього впливає багато чинників, у тому числі мовні відмінності країн, традиції, валютні курси, політичні перешкоди, митні бар'єри та ін.

Міжнародне підприємництво має свої особливості для різних країн:

1) індустриально розвинені країни активізують діяльність розширення експорту;

2) країни, що розвиваються, прагнуть підвищити активність власного капіталу у розвитку національної економіки та виході на світовий ринок;

3) країни перехідної економіки прагнуть поліпшити свій економічний стан на світовій арені, залучити закордонні високі технології, управлінський досвід, іноземні капіталовкладення.

Поняття і терміни: *міжнародні економічні відносини, міжнародна торгівля, міжнародне підприємництво, міжнародний поділ праці, міжнародна міграція капіталу та робочої сили, Світова організація торгівлі.*

Приклад розрахунку типового завдання №8

Американська фірма поставляє деталі для виробництва кондиціонерів англійській компанії. Визначте, яких збитків зазнають американські експортери внаслідок зниження курсу фунта стерлінгів із 2,8 дол. до 2,4 дол. за 1 фунт стерлінгів, якщо сума не виконаних ними контрактів перед партнерами складає 35 млн. фунтів стерлінгів.

Методика розв'язання задачі:

Сума контракту в доларах до падіння курсу фунта стерлінгів складала: 35 млн. фунтів стерлінгів • 2,8 дол. = 98 млн дол.

Сума контракту в доларах після падіння курсу фунта стерлінгів складе: 35 млн. фунтів стерлінгів • 2,4 дол. = 84 млн. дол.

Таким чином, збитки американських експортерів складуть: 84 млн. дол. - 98 млн. дол. = -14 млн дол.

Завдання до Тем 21

Розв'язати тестові завдання

1. До складу ВВП, який обчислюється за методом доходів, належить:

А. змішаний дохід та чисті неприбуткові податки.

Б. чистий експорт.

В. валові внутрішні інвестиції.

2. Якщо працівник втратив роботу у зв'язку зі скороченням обсягу виробництва, то виникає безробіття:

- А. природне.
- Б. циклічне.
- В. структурне.
- Г. фрикційне.

3. Які наслідки викликає інфляція в економіці країни?

- А. зниження реальних доходів на душу населення.
- Б. підвищення інвестиційної активності.
- В. підвищення курсу національної валюти.

4. Сукупна пропозиція — це:

- А. обсяг реального ВВП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.
- Б. обсяг потенційного ВВП, який економіка пропонує для експорту з метою отримання доходу.
- В. обсяг номінального ЧНП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.
- Г. обсяг прогнозного ВВП, який економіка планує виробити.

5. На думку прихильників теорії економіки пропозиції, стагфляція — це результат:

- А. надмірно високого рівня оподаткування.
- Б. відсутності державного регулювання.
- В. непередбаченої інфляції.
- Г. недостатнього сукупного попиту.

16. Нерівність у доходах населення країни зумовлюється:

- А. економічною нестабільністю.
- Б. високим рівнем інфляції.
- В. здібностями до праці.
- Г. низьким рівнем соціального захисту.

7. Що є об'єктом макроекономіки :

- А. економічні ресурси країни;
- Б. основний капітал;
- В. економічна система;
- Г. приватна економіка.

8. В країні валовий національний дохід (ВНД) — це

- А. сума, внутрішніх первинних доходів плюс внутрішні трансферти;
- Б. сума внутрішніх і зовнішніх первинних доходів;
- В. сума внутрішніх первинних доходів;
- Г. сума всіх первинних доходів плюс чисті поточні зовнішні трансферти.

9. Державні податки - це:

- А. грошові стягнення з кожної працюючої людини;
- Б. грошові платежі, що виплачуються з державного бюджету;
- В. обов'язкові платежі в бюджет, які здійснюють фізичні та, юридичні особи;
- Г. інвестиційні кошти.

10. Менше за все постраждають від непередбачуваної інфляції:

- А. ті, хто огримує фіксований номінальний дохід;
- Б. ті, в кого номінальний дохід зростає, але повільніше, ніж зростає рівень цін;
- В. ті, хто має заощадження у грошовій формі;
- Г. ті, хто став боржником раніше, коли рівень цін був нижчий.

Тема 22. Міжнародна економіка та глобалізація.

Мета роботи:

1. Що таке торговий і платіжний баланс. Сальдо торгового балансу.
2. Міжнародна валютна система

3. Сутність глобалізації економіки.

Загальні відомості

Валюта — грошова одиниця, що знаходиться в обігу країни;
- іноземна валюта — грошові знаки іноземних держав;
— валютний курс — чинна на певний момент ціна грошової одиниці однієї країни, виражена у певній кількості грошових одиниць іншої країни;
— торговий баланс — співвідношення між вартістю експорту й імпорту країни за певний період часу;
— сальдо торгового балансу — різниця між вартістю експорту й імпорту;
— платіжний баланс — баланс міжнародних розрахунків, що відбиває сумарне співвідношення всіх платежів країни за кордон і надходжень в країну з-за кордону за певний період часу;
сальдо платіжного балансу — різниця між надходженнями і витратами.

Міжнародна валютна система — це сукупність способів, засобів і міжнародних організацій, за допомогою яких здійснюються платежі та розрахунки в межах світового господарства.

Розвиток і поглиблення МПП призвели до появи процесу **глобалізації** — суттєвого збільшення взаємозалежності країн, внаслідок чого певні економічні процеси розповсюджуються в усьому світі. **Глобалізація** — поступове підвищення ступеня взаємозалежності та взаємозв'язку між різними країнами світу.

Таким чином, людство рухається до моделі, де економіки окремих країн функціонують у рамках єдиної економічної системи, і тому зникають бар'єри між країнами.

Нині можна вирізнити такі складники глобалізації:

✓ **глобалізація ринків** — об'єднання історично віддалених і відмінних один від одного національних ринків у єдиний ринковий простір, внаслідок чого утворюється глобальний ринок;

глобалізація виробництва — розміщення виробництва товарів у будь-якій точці планети, де є для цього найсприятливіші умови. Так, компанія "Дженерал Моторс" в усьому світі має 32 тис. постачальників та 11 тис. дилерів.

Глобалізація допомагає країнам досягти високих темпів економічного зростання, підвищити рівень життя, задовольнити різноманітні потреби, знизити виробничі витрати, підвищити якість продукції та ін. Проте вона має і негативні риси, тому що економіки втрачають свої національні особливості, посилюється їхня залежність від світових тенденцій. Уряди країн, які залучаються до світової економіки, відчутно втрачають контроль над економіко-політичними процесами всередині країни, особливо це стосується нерозвинених країн. На

глобальну економічну ситуацію дедалі більше впливають різні міжнародні структури — Міжнародний валютний фонд, ООН, Світова організація торгівлі, Світовий банк та інші установи, а також найрозвиненіші країни.

Поняття і терміни: *торговий і платіжний баланс, валютний курс, міжнародна валютна система, глобалізація виробництва.*

Приклад розрахунку типового завдання №9

Уряд країни вирішив отримати кредит від МВФ у розмірі 5 млн. дол. із річною ставкою відсотка 5 %. Ці кошти будуть вкладені в інвестиційні проекти, які забезпечать щорічний приріст ВВП у розмірі 500 тис. дол. Визначте величину, на яку збільшився державний борг країни. Обчисліть, яку суму щорічних відсоткових виплат необхідно буде виплачувати за кредитом МВФ і через скільки років країна зможе виплатити цей кредит.

Методика розв'язання задачі:

Величина, на яку збільшився державний борг країни, дорівнює величині кредиту від МВФ, тобто 5 млн. дол. Сума щорічних відсоткових виплат за кредитом МВФ складе: $5000000 \cdot 0,05 = 250000$ (дол). Оскільки кошти будуть вкладені в інвестиційні проекти, які забезпечать щорічний приріст ВВП у розмірі 500 тис. дол., то щорічна сума погашення кредиту МВФ складе: $500000 - 250000 = 250000$ (грн).

Таким чином, країна зможе виплатити цей кредит через термін, що дорівнює: $5000000 : 250000 = 20$ (років).

Завдання до Тему 22

Розв'язати тестові завдання

1. За яких в країні умов виникає безробіття?

- А. збігання пропозиції робочої сили з попитом на неї.
- Б. на ринку праці попит на робочу силу менший від пропозиції.
- В. міграція робочої сили.

2. За яких умов виникає інфляція попиту :

- А. зростання сукупного попиту випереджає зростання сукупної пропозиції.
- Б. темпи зростання сукупного попиту і сукупної пропозиції однакові.
- В. зростання сукупної пропозиції випереджає зростання сукупного попиту.
- Г. усі відповіді неправильні.

3. До чинників цінових сукупного попиту належать:

- А. продуктивність основного капіталу.
- Б. ефект багатства та ефект відсоткової ставки.
- В. зміни в економічній політиці держави.

4. Ламана крива Філіпса показує взаємозв'язок між:

- А. інфляцією витрат і безробіттям.
- Б. природним і циклічним безробіттям,
- В. фактичним безробіттям і витратами економіки.
- Г. інфляцією попиту і безробіттям.

5. Що вважають під ефективністю економіки?

- А. темпи економічного зростання в країні.
- Б. зростання курсу національної валюти.
- В. співвідношення між результатами і витратами.
- Г. досягнутий обсяг реального ВВП.

6. ВВП, який обчислюється за методом доходів, належить:

- А. змішаний дохід та чисті неприбуткові податки.
- Б. чистий експорт.
- В. валові внутрішні інвестиції.

7. Якщо працівник в країні втратив роботу у зв'язку зі скороченням обсягу виробництва, то виникає безробіття:

- А. природне.
- Б. циклічне.
- В. структурне.
- Г. фрикційне.

8. Що таке державний бюджет - це:

- А. кошторис витрат держави;
- Б. державна скарбниця;
- В. фінансовий план надходжень і державних витрат;
- Г. кошторис надходжень держави.

9. Економічне зростання в країні - це:

- А. довгострокове збільшення обсягу потенційного ВВП як в абсолютних розмірах, так і на одну особу населення;
- Б. накопичення і збільшення капіталу діючих фірм;
- В. збільшення обсягу ВВП у період циклічного піднесення;
- Г. збільшення випуску кінцевих товарів і послуг у поточних цінах..

10. Які економічні наслідки викликає інфляція в економіці країни?

- А. зниження реальних доходів на душу населення.
- Б. підвищення інвестиційної активності.
- В. підвищення курсу національної валюти.

ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

- 1) А.А. Чухно. Основи економічної теорії. Київ: «Вища школа», 2001р.
- 2) Мочерний С.В. Основи економічної теорії. Посібник – К: Видавничий центр «Академія» 2005р.
- 3) Ніколенко Ю.В., Основи економічної теорії. Підручник. Київ «Либідь» 2004р. 1ч.
- 4) Климко Т.Н., Несторенко В.П. Основи економічної теорії: політ-економічний аспект (2-ге видання). Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих закладів освіти. – К.: Вища школа – «Знання» 2005р.

Додаткова література:

- 5) І.Ф.Родіонова. Загальна економіка. Підручник. Київ «Заповіт» 2004р.
- 6) Макконелл К.Р. Економічна теорія 14-е изд. Москва Інфор-м 2002р.
- 7) Самуельсон П., Нордхаус В., Економіка 16-е издательство. Москва, Санкт-Петербург, Київ 2000р.
- 8) В.М. Ковальчук. Загальна теорія економіки. Тернопіль, 1998
- 9) Основи економічної теорії. За ред. А.А.Чухна. Київ, “Вища школа”, 2001р.
- 10) А.С. Гальчинський. Основи економічних знань. Київ, “Вища школа”, 1999р.

